

A m e r i k a d a *musulman durmuşy*

İçinde: Taguriler maşgalasy bilen duşuşyk

MAZMUNY

MAŞGALA DURMUŞY

Bada-bat alnan surat: Ruhy bitewilik 2
Amerikada maşgala yslam döp-dessurlarynyň esaslarynda galýar.

Taguriler: Bir maşgalanyň beýany. 4
Dindar musulmanlar. Dr. Ýahýa Taguri, onuň aýaly Salwa we olaryň çagalary Amerikanyň adaty kiçi şäherinde hyjuwly durmuşda ýaşaýarlar.

Iki medeniýetde ýaşamak 9

Bada-bat alnan surat: Yslamyň ýüzleri. 10
Amerikanyň dürli künjeginden alnan bu täsin giň manyly suratlar bu ýurtta ýaşayan musulmanlaryň dürli milletdendigine güwä geçýär.

MUSULMANLAR JEMGYÛETCILIKLERI

Bada-bat alnan surat: Gündelik durmuş 12
Miçigan ştatyndan Nýu-Ýork şäherine çenli alnan suratlar amerikan musulmanlarynyň birleşýän pursatlaryny suratlandyrýar.

Musulman immigrasiýasynyň nusgalary 14
Amerikadaky görnükli yslamy alym Amerikanyň Birleşen Ştatlaryndaky dört sany açyk bildiren musulman immigrasiýa akymlyry barada jikme-jik gürrüň berýär.

Amerikanyň musulmanlary nirede ýaşaýarlar? 20
ABŞ-nyň her ştatyndaky metjitleriň sanyny görkezýän kartalaryň biri. Metjitleriň in köpüsi Kaliforniýadadyr, şeýle hem her ştatda azyndan bir metjit bardyr.

Masseçusetsdäki metjit. 22
Garward uniwersitetiniň professor-mugallymy 1900-nji ýylyň başlarynda döredilen musulman jemgyýetleriniň nähili ýagdaýlarda wagtyň geçmegi bilen özläriniň metjitlerini gurandyklary barada gürrüň berýär.

BILIM

Bada-bat alnan surat: Musulman başlangyç mekdepleri 28
Bu surat gönüden-göni ABŞ-daky çagalaryň yslamy bilim almaklarynyň mümkindigini görkezýär.

Kaliforniýanyň musulman okuwçylary 30
Günorta Kaliforniýanyň yslamy mekdepleriniň ýokary synp okuwçylary Ruhnama (sentýabr) aýynyň 11-inde bolan waka nähili seslendiler? Gazetiň habarçysy özboluşly yetginjekler bilen söhbetdeş bolýar.

Mugallymyň suraty 34
Rawiýa Ysmaýil hepdäniň ähli günü Ogaýo ştatyndaky döwlet mekdebinin birinde okadýar, ruhgünü bolsa Yslam merkezinde dini we arap dilini öwredýär.

DINI AMAL ETMEK

Demografik maglumatlar 35

Ýaňy-yakynda amerikan metjitleri barada geçirilen derňewleriň netijesine görä, ABŞ-da ýaşayan musulmanlaryň dünýägaraýyslary, etnik gelip çykyşlary we olaryň sanynyň artyşy barada maglumatlar alyndy.

Bada-bat alnan surat: Namaz okamagyň görnüşleri. 36

Amerikanyň dürli ýerlerinde, Nýu-Ýorkuň Medison Awenýusyndan Nýu Meksikanyň metjitlerinde amerikan musulmanlarynyň namaz okaýan pursatlaryny görkezýän suratlar.

Amerikan metjitleri 38

Amerikanyň landštafynda metjitleriň binagärçiligine köp dürlülük mahsusdyr.

Bada-bat alnan surat: Oraz tutmak 42

Bu keramatly aýda musulmanlar Alla sygynyp, doga okaýarlar we öz dinleriniň ähmiýeti barada beýleki amerikalara ýetirmäge çalyşýarlar.

IŞLER DÜNYÄSINDE

Bada-bat alnan surat: İşde 44

Musulmanlar ABŞ-nyň ykdysadyýetiniň her bir pudagynda işewür adam, dükançy, lukman, jemgyýetçilik işgäri, taksi sürüjisi ýaly kärlerde zähmet çekýärler.

Ynançlar we bank işleri 46

Minnisotadaky musulman jemgyýetiniň biri öýleri we telekeçiligi yslamyň gadagan eden tölemeli göterimlerini tölemezen malýeleşdirmekligiň täze usullaryny kämilleşdirýärler.

DÖWÜR BILEN AÝAKDAŞ

Prezident Jorj Buşyň sözleri bilen. 50

Alymyň suraty 51

Alžirde doglan Dr. Elyas Zerhauni dünýädäki iň uly lukamnçylyk merkezleriniň birine, ýagny ABŞ-nyň Saglyk Milli institutyna ýolbaşçylyk edýär.

Bada-bat alnan surat: Resmi ykrar etme 52

Soňky ýyllarda musulmanlar amerikan durmuşyna işjeň aralaşýarlar. Olar Oraz baýramyna bagyşlanyp çykarylan poçta markasyndan, tä ABŞ-nyň Kongresiniň bir bölümçesini doga bilen açmaklyga çenli ýetdiler.

«Neýtiw Din» musulman repi 54

Musulman gymmatlyklary Amerikanyň uly şäherleriniň çalt depginler bilen ýaşayan durmuşy bilen kybapdaş gelýärmä? Meşhur «Neýtiw Din» saz topary «gelýär» diýip pikir edýär.

38

44

54

Räzirki wagtda yslam ABŞ-da iň çalt ösýän dinleriň biri hasaplanylýar. Soňky geçirilen derňewleriň biriniň maglumatlaryna görä, ABŞ-da 1209 sany metjitleriň, şeýle hem şolaryň ýarysyndan hem gowragynyň soňky 20 ýylyň içinde gurlandygyny habar berýär. Musulmanlaryň 17%-den 30%-e çenlisi yslamy soň kabul eden musulmanlar hasaplanylýar.

Adaty amerikan durmuşynda bolşy ýaly, umuman, has soň göçüp gelen musulmanlaryň durmuşynda hem esasy merkez maşgaladyr. Kaliforniýa ştatynyň San-Fransisko şäherinde amerikan inženeri Sahet Amanullah şeýle diýýär: «Umuman, amerikan gymmatlyklary yslam gymmatlyklary bilen gabat gelýär, ýagny esasy ünsi maşgala, dini ynanja, işe, özüni kämilleşdirmek we jemgyýetiňi ösdürmek ýaly borçlary öz üstüne almaklyga gönükdirmekdir.»

Bu kitapça çylşyrymly mowzuga girişiň gysga beýanyňy berýär. Onda amerikan musulmanlarynyň durmuşy keşbiniň bolmadyk däl köpdürlüligini we baýdygyny söz we şekillendiriş serişdeleriniň üsti bilen suratlandyrmaga we beýan etmäge synanyşyldy. Ähli medeniýetde bolşy ýaly, jemgyýetdäki merkez hem maşgaladyr, biz hem şondan başlaýarys.

2

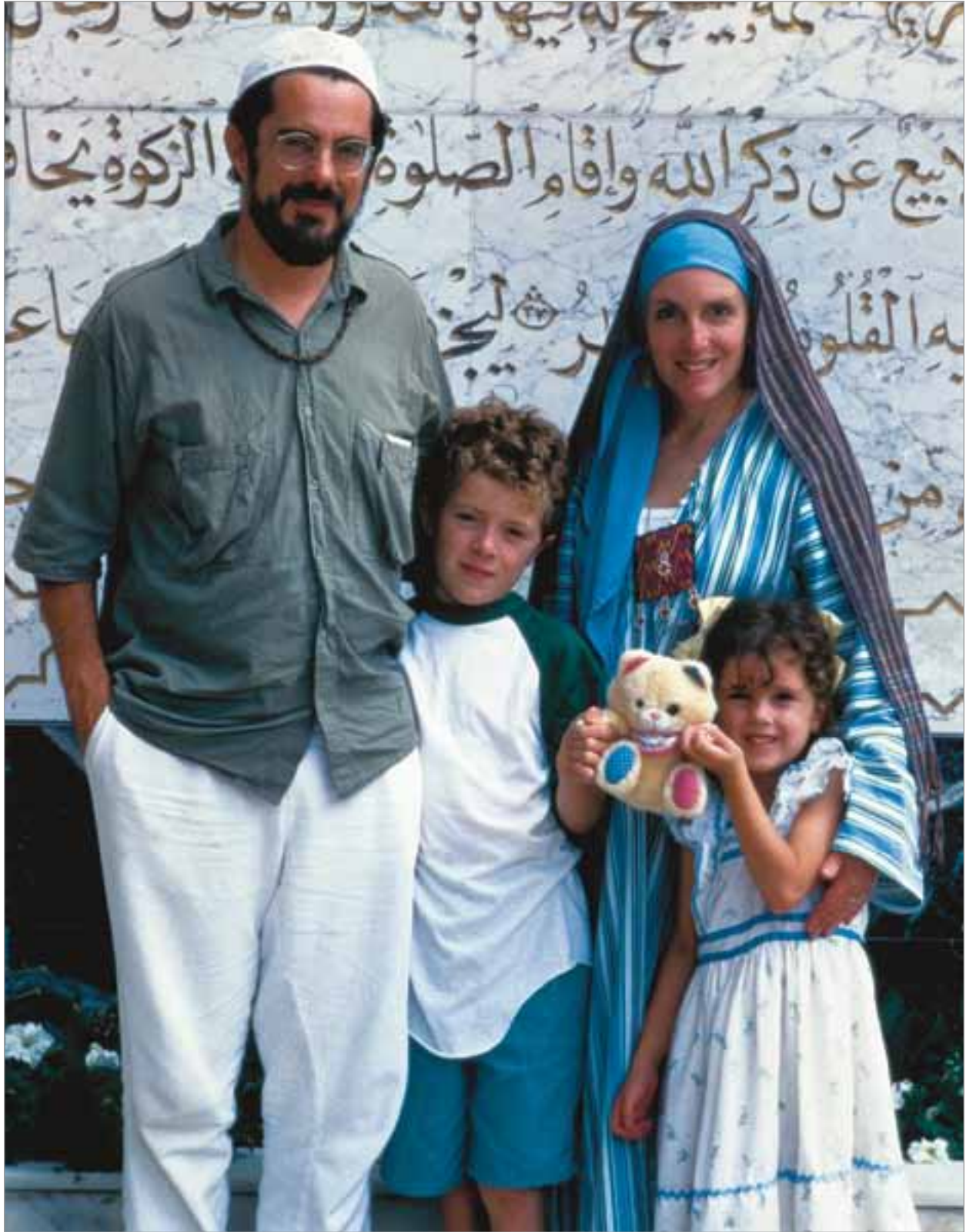

1

1. 1985-nji ýylda Liwandan gelen musulman aýal Miçigan ştatynyň Dearborn şäherinde ornaşdy we ol özüniň bäs çagasyny ekläp ýetişdirdi. Detroyt/Dearborn şäherlerinde ABŞ-nyň iň uly musulman jemgyýetleriniň biri bar.
2. Ymam Omar Musa ortada, terjimeçiniň kömegi bilen Nýu Jersi ştatynyň Fort Diks obasynda ýaşayan Bosniýadan gelen bosgunlaryň toý dabarasyny geçirýär.
3. Dört ýaşly oglanjyk Pensilwaniýa ştatynyň Waythol şäherinde ýerleşýän Lihay Wallisindäki Yslam merkezinde öýle namazy wagtynda kakasynyň ýüzüne seredýär.

3

4. Bu amerikan musulman maşgalasy Kaliforniyada yaşayar.

Taguriler:

BIR MAŞGALANYŇ BEÝANY

Fillis Makintoş

Tagurileriň maşgalasy Waşington, Kolumbiya Federal okrugyndan uzakda bolmadyk Meriland ştatynyň günortasynda ýerleşýän La Plata atly kiçiräk şäherinde ýaşýarlar. Olar edil beýleki adaty amerikan maşgalalary ýalydyrlar. Kakalary yerli hassahanada patolog bolup işleýär, şeýle hem Çarlz okrugynyň kazyýet saglygy gorayyş gözden geçirijisiniň kömekçisiniň wezipesini yerine ýetirýär. Ejeleri Baltimoryň Loyalo Kollejinde maslahat bermek ugry boýunça magistr derejesini almak üçin okaýar, şeýle hem ol okuw jaýlarynda ygtyarnamaly terapewt bolup özbaşdak işlemäge höwes edýär. Köp sanly şäheriň eteginde ýaşayanlar ýaly olar hem köp wagtlaryny ýolda geçirýärler, 8, 5 we 3 yaşly çagalary bilen paromdan geçip, mekdebe we bedenterbiýe, tans derslerine we «Göriskaut» atly harby-watançylyk guramasyna gatnadýarlar.

Tagurileriň maşgala agzalary dindar musulmanlardyr we iman olaryň işeň durmuşlarynyň özeni bolup durýar. Dr. Ýahýa özüniň hassahanada çalt depginde geçýän işinden sypynyp günün dowamynda azyndan iň bolmanda bir gezek golaýdaky metjide Alla sygynyp namaz okamaga barýar kawat we özi bilen metjide çagalaryny hem alyp barýar. Günün dowamynda okamaly beýleki namazlaryny okamak üçin ol öz is otagyňa girýär. Onuň işdeş ýoldaşlarynyň köpsi musulman däl. «Ýöne haçanda adamlar meniň iş otagymyň gapysy ýapyk bolsa, olar namaz wagtydygyny bilýärler we hormat bilen garaýarlar» diýip Ýahýa aýdýar. Onuň aýaly Salwa Omeýiş bolsa her gün şäher eteginden uly şäherdäki kolleje gatnaýar, ol her gün gidip-gelmek üçin 180 mil ýol geçmeli bolýar we namazlaryny sapakdan oň we soň oýde okaýar.

OLAR NÄHILI TANYŞDYLAR WE TOÝ ETDILER

Ýahýa 41 yaşynda, ol Liwanda önüp ösdi we şol yerde ol lukmançylyk mekdebine gatnapdy. 1987-nji ýylda ol

ABŞ-daky agasynyň ýanyna bütinleý göçmegi ýüregine düwdi hem-de öz saýlan hünäri tejribesini Pittsburgdaky Çagalalar hassahanasynda we Günbatar Wirjiniýadaky Marşal uniwersitetinde tamamlady.

Salwany Ýahýa bilen dostlary tanyş etdi, Salwa şu wagt 31 yaşynda. Olar 1992-nji ýylda durmuş toýuny tutdular we Günbatar Wirjiniýada 1 ýyla golaý yaşadylar. Soňra Ýahýa Alabama uniwersitetinde aspiranturany tamamlamak üçin är-aýal Alabama ştatynyň Birmingham şäherine göçdüler. Olar geçen asyryň 60-njy ýyllarynda afrikan-amerikanlaryň raýat hukuklaryny barada milli hereketleriniň önbaşçysy hasaplanylýan 20000 ilatly Selme şäherinde 1 ýyl yaşadylar.

2

3

6

5

1. Tagurileriň maşgalasy we olaryň ýegençisi surat aldyrmak üçin güneşli otaga ýygnaşýarlar.
2. Salwa we Ýahýa Taguriler howluda çagalary bilen top oýnaýarlar.
3. Hemmeler hiňňildikde uçmagy halaýarlar.
4. Tagurileriň aşhanasynda diňe bir nahar edinmeklik däl, eýsem bile ýygnaşmak üçin hem pursatdyr.
5. Günorta naharyndan soň Tagurileriň üç çagasy we olaryň doganoglan uýalary söýgüli telegepeşiklerine tomaşa edýärler.
6. Dr. Taguri nahardan soň stoly arassalamaga kömek edýär.

1996-njy ýylda Tagurileriň maşgalasy Salwanyň ene-atasyna ýakyn bolmak üçin demirgazyga göçdüler. Ýöne olar Waşington Kolumbiya Federal okrugyndan uzakda bolmadyk Meriland ştatynyň 6500 ilatly paýtagtdan 40 mil daşlykda ýerleşýän La Plata şäherinde ornaşdylar. Olar şol şäheriň eteginde düşewundi ortadan ýokary bolan maşgalalar üçin bolan ýerde jaý salyndylar. Häzirki wagtda olaryň uly döwrebap jaýy baglar we köp sanly çagalar oýnawaçlardan doly meýdançalary bilen gurşalan.

Salwa hem Liwanda doglan we haçanda ol 11 ýaşyndaka onuň kakasy Waşington Kolumbiya Federal okrugyndaky Dünýäbankyna işe girýär we bu ýere göçüp gelýär. Ol Waşingtonyň golaýndaky Wirjiniýda önüp ösdi we ol şol ýerde döwlet orta mekdebinde we kollejde okady.

Şol günleri ýatlanda, ol şol döwürde klasdaşlary ýaly duşuşyga ýa-da tansa gitmäge, dabaraly agsamlara gatnaşmaga rugsat berilmändigini aýdýar. Paýtagtyň golaýynda önüp-ösüp ol mekdepde özüne birnäçe musulman dostlary edindi. «Bize käbir zatlar etmäge rugsat berilmezligi däl, eýsem şonuň ýaly zatlara gatnaşmaga bi-ziň hiç-hili höwesimiz hem ýokdy» diýip ol aýdýar.

Salwa toýdan soň ýanyoldaşynyň familiýasyna geçmäge derek, köp sanly amerikan zenanlaryna mahsus bolan gyz familiýasynda galyşlary ýaly, ol hem öz Omeýiş familiýasynda galdy. Köp sanly aýallar ýaly ol özüniň bilimini artdyrmaga höwesli, ony hem öy-hojalyk işleri bilen deň alyp barmaga synanyşýar. Indi ol maşgala Ýahýanyň ene-atasy we ýegeni girýärler. Ýöne şonda-da ol öz hünär isleglerini hasaba almazdan «maşgalanyň durmuşda birinji orunda durýandygyny» aýdýar.

HIJAP ÖRTMÄGE ÇÖZGÜT

ABŞ-da ýaşayan hijap daňynyan ýokary synp gyzlaryndan tapawutlylykda Salwa ýaglygy birnäçe ýyl mundan ozal daňyndy. «Hemişe hem hijap daňynmaga höwes edýärdim. Şu wagt hijap daňynmagymyň esasy sebäpleriniň biri hem muny Biri-baryň höküm edýänligidir. Bu hem seniň nähili bolmalydygyny kesgitleýän jemgyýete bagly bolman, Biribara uýmaklygyň bir görnüşidir» diýip Salwa aýdýar.

Bu maşgala gündelik durmuşynda metjide gataýan musulmanlar bilen gatnaşyk etse-de, Tagurileriň musulman däl dostlary we tanyşlary köpdür. Olaryň bilişine görä, olar we olaryň ýakyn hirurg-ortaped goňsusy we onuň maşgalasy şol töwerekde ýaşayan ýeke-täk musulman maşgalalarydyr. Loyalo Kollejinde okayan 80 töweregi talyplaryň içinde Salwa hem ýeke-täk musulmandyr.

Gyzlary başlangyç synp okuwçysy Nur we ýaňy-ýakyn çagalar bagyna gatnap başlan Ýaser mekdebe çenli hristian okuw jaýyna gatnadylar. Indi hem hiç-hili musulman okuwçysy ýok başlangyç mekdepde okaýarlar. Mekdebiň mugallymlary we gyzjagazlar musulman baýramçylyklarynda öýde galsalar hem närazyçylyk bildirmeýärler. Şeýle hem, soňky ýyllarda Roždestwo

2

3

1. Garşysyndaky sahypa: Dindar musulman maşgalasy Taguriler özüleriniň ýagty otagynda namaz okaýarlar.
2. Dr. Taguri özüniň we maşgalasynyň namaz okamaga we wagyz etmäge baryan Meriland ştatynyň La Plata şäherindäki metjidiniň önünde.
3. Hanym Taguri Loyalo kollejinde magistr derejesini almak üçin kandidat we ol öz kompýuterinde ylmy-barlag işi bilen meşgullanýar.

baýramy bilen gabat gelensoň Salwanyň Oraz baýramyna bagyşlap ýazan «Happy Eid» ýazgysyny mugallym synp otagynda bezemäge uly höwes bildiripdi.

Salwa çagalarynyň synpdaşlary olaryň dini ynanç tapawutlylyklaryna üns bermeyän-de bolsalar olaryň yetginjeklik döwründe boljak kynçylyklar barada az alada etmeýär, sebäbi Salwanyň özi Waşingtonyň töwereginde önüp-ösensoň köp päsgelçiliklere duş gelipdi. «Biz aladalanýarys, ýöne dine hem berk ynanýarys. Haçan-da biz aýratynlyklary görenimizde ol bize päsgel bermeyär. Biz şeýle eden ýagdaýymyzda hem özümizi ýeňil we arkaýyn duýýarys, diýip aýdyp bilýäris» diýip Salwa düşündirýär.

Bary-ýogy yerli metjide 40 adam gatnansoň çagalar üçin yslamy dersler bermek üçin kyn düşýär, şonuň üçin hem Taguriler dynç alyş günleri öz çagalaryny Wirjiniýanyň demirgazygynda ýaşayan ene-atalarynyňka bir sagat dini sapak almak üçin gatnaýarlar. Gelipgitmek üçin bir sagat gerek bolansoň, olar dostlary bilen gezekleşip äkidýärler. 8 ýaşly Nur namaz okamagy öwrenýär we ol hepdede 1–2 gezek goňsularyndasylamy ders alýar.

Nur we Ýaser hijap daňynarlarmyka? Taguriler muny gyzlarynyň hut özüleriniň çözmelidiklerini aýdýarlar. «Onuň ýaly zatlary mejbury edilmeyär. Men olara bu yerde zorluk bilen daňdyrsam hem, olar mekdebe gidelerinde ýaglygy aýyrmaklary hem mümkin. Biz olara biziň ýanymyzda ýa-da biz ýeňsamizde näme iş etselede-ählisi Beýik Ýaradyja mälimidigini öwredýäris» diýip Salwa aýdýar.

«Eger sen olara ähli zatda Hudaýy görmegi we ony ýüreklerinde saklamagy başarmaklaryny öwredip bilseň, onda olaryň imany berk bolup namaz okanda-da, agyz beklände-de, sadaka berende-de, nähili işler etselede-ýagşylyklar bilen Hudaýa gulluk ederler we onuň buýruklaryna tabyn bolarlar. Mumkin şonda olar hijap daňynmagy islärler» diýip Ýahýa gürrüne goşulýar.

GOWY NUSGALARDA YSLAMY OKATMAK

Taguriler maşgala guranlaryndan soň ABŞ-nyň birneme kosmopolitik etraplarynda ýaşasalar hem olar hiç-hili dini kemsitmelere sezewar bolmandyklaryny aýdýarlar. Olar öz dinlerini özüleriniň nusga bolup ýaýmalydyklaryna berk ynanýarlar. «Men yslam barada köp gürlimeýärim, ýöne men öz ýaşayş durmuşymyň üsti bilen adamlara yslamyň nähili bolmalydygyny görkezmege synanyşýaryn. Haçan-da olar meni tanap başlasalar, olar meni edil şu bolşum üçin sylaýarlar» diýip Ýahýa aýdýar.

Hatda, Ruhnama (sentýabr) aýynyň 11-ine Bütindünýä Söwda merkezinde we Pentagonda bolan wakadan soň olar öz amerikan doganlary tarapyndan hiç hili duşmançylyk duýmandyrlar. Gaýta tersine bolupdyr, ýagny daş töwereginde ýaşayan adamlar olardan ýagdaylary barada sorap, kimdir biriniň olara azar berme-

1

2

1. Taguri maşgalasynyň iň ýaş agzasy bolan Muhammet öz kakasy howlynyň beýleki tarapynda durmyk bilen ot aýryşmaga kömekleşýär.
2. Dr. Taguri La Plata şäherinde şu ýylyň başynda turan tupandan soň ösen ösümligi bu şäheriň ösüşi hökmünde häsiýetlendirýär.

ginden howatyrlanyp alada edipdirler. Edil şol wakadan 2 gün geçenden soň Salwa kollejde güýzki ýarym ýyllykda okuwa başlapdy, hem-de ol öz talyp ýoldaşlarynyň aladalary bilen gursaldy. «Olar menden ýagdaýmyň nähilidigini we gelip çykyşym Ýakyn Gündogarly bolansoň kimdir biriniň maňa bolan garaýşynyň üýtgän bolaýmagyndan ätiýaç edip, örän ynjalyksyzlandylar» diýip Salwa ýatlaýar.

Ýogsa-da, Tagurileriň başga zat gaharlaryny getirýär. Ol hem köpçülikleýin habar beriş serişdeleriniň zzygiderli «musulman urşujysy» we «yslam terroristi» diýen jümleleriniň aýdylmagydyr. Salwa Amerikada doglan, 1995-nji ýylda Oklahoma-Sitiniň Federal okrugynyň jaýyny bombalap 168 adam öldüren, «ýekelikde bomlalaýjy» adyny alan, köp sanly zzygiderlikde poçta hatlary boýunça adamlary öldüren Timoti Makweýiň bardygyny belleýär. Ýöne şolar ýaly syýasy adam öldürijilerini hiç bir habar beriş serişdeleriň «hristian urşujysy», ýa-da «hristian bombalaýjysy» diýip atlandyрмаýandygyny aýdýar.

«Yslamy şeýle ýagdaýda görkezmekleri bizi örän gynandyryar. Yslam öz başyny «parahatlyk» diýen sözden alyp gaýdýar ahyry. Haçan-da biz öýe girenimizde «Gowumy?» diýmäge derek «Assalam aleykum!» (saňa Allanyň rehmeti bolsun) diýip salamlaşýarys. Yslamda hemme zat parahatçylyk, rahatlyk bilen baglaşdyrylan, ýöne şeýle köp adamlar muňa düşünmeýärler» diýip Salwa belleýär.

Bütindünýä Söwda merkezine hüjüm eden adamlaryň hem kalplarynda Hudaý bolman, eýsem şol işi din üçin edendikleri mälimidir. «Nämä ynanýandygyna ýa-da ynanmaýandygyna garamazdan, terrorist terrorist bolýar. Biz munuň ýaly hereketleri din bilen baglaşdyrmaly dälidir» diýip, Ýahýa öz pikirini aýdýar.

Bu är-aýal jübüti dünýäniň beýleki ýurtlaryndaky musulmanlara Amerika barada okan ýa-da eşiden maglumatlaryň amerikan halkynyň we Amerikada musulman bolmaklygyň bu ýa-da ol häsiýetde dogry berilmeliginden ätiýaç edýärler. «Amerikada köp musulmanlar bar. Yslam ýurtda iň çalt ösýän we has köp kabul edilýän din hasaplanylýar. Birminghamiň metjidine gatanan musulmanlaryň 80%-ini saryýagyž we gök gözli amerikanlar düzýärler. Men öň hiç-hili munuň ýaly zat görmändim» diýip Salwa aýdýar.

Iň esasy zat hakykatdan-da, şu ýerde biz oz dinimize dünýäň haýsydyr başga künjeginde bolanymyzdan has arkaýyn amal edip bilýänligimizdir» diýip, Salwa sözünüň üstüni ýetirýär.

«Amerikada, eger sen yhlas bilen zähmet çekseň, soňa görä hem sylaglanýarsyň» diýip Ýahýa aýdýar. «Söz azatlygynyň, adalatlylygyň, Baş Kanunynyň hemme raýatlara degişli bolan ýurdunda ýaşamagyň özi bir biz üçin eşretlilikdir. Hakykatdan-da, biziň Amerikada ýaşayanlygymyzy uly şowluluk hökmünde duýýaryň» diýip Ýahýa aýdýar. ★

Fillis Makintoş Waşington Kolumbiya Federal okrugynda hakyna tutma däl galamgär (Ürnalist) bolup işleýär.

IKI MEDENİYETDE YAŞAMAK

«Men özüme iki hili aýry-aýry adam hökmünde garamaýaryn. Meniň esasy ölçegim bolup Hudaýa ynamym hyzmat edýär; galan zatlar bolsa öz-özünden ýerbe-ýer bolýar. Öz kimligimi aýtsam, men musulman dinine uýyan palestinaly Amerikan».

– **Dr. Laila al-Marayati**, Halkara Dini azatlyklar boýunça ABŞ-nyň Komissiyasynyň agzasy.

«Men diňe amerikalydygyma, ýagny dünýäniň dürli ýerlerine syýahat edenimde öz ýanym bilen Amerikanyň pasportyny göterýändigime buýsanman, eýsem özümiň hut özüň, ýagny musulman dinine laýyk ähli ybadatlary berjaý edip bilýän, hususan-da Amerikada berjaý edip bilýän musulman bolup bilýändigime buýsanýaryn. Beýle diýdigim, meniň irden gorkusyz oýanýandygymy we iş günüm tamamlandan soňra hem gorkusyz öýe gaýdyp gelyändigimi aňladýar.

– **Ymam Ýahýa Hendi**, Waşington şäheri (Kolumbiya okrugy) Jorjtaun uniwersitetiniň ruhanasy.

«Iki medeniyete hem degişli ýerimiň bardygy üçin men özümi bagtly saýýaryn. Meniň çagalarym biziň Yssambyldaky uly maşgalamyzyň arasyndaky berk aragatnaşygy ýatlaýarlar – biziň telewizorymyz ýokdy, sähelçe aladamyzdyr şatlygymyz bolsa biz ony deň paýlaşýardyk. Amerikanyň Birleşen Ştatlarynda her bir aýratyn adama sarpadyr hormat goýulýar. Maňa hiç kim azar bermeyär, meniň özüme goýýarlar, men metbugat azatlygyndan hem peýdalanýaryn we öz syýasy pikrimi erkin beýan edip bilýärim.»

– **Neçwa Ozzur**, mekdep müdiri, Pasadena, Kaliforniýa.

«Geçirilen gözegçilileriň netijelerine laýyklykda sport oýunlaryna gezek gelende, gyzlar umuman öýde galanlaryny gowy görýärler, hususan-da oglanlar bilen ýaryşmaly bolsalar. Indi biz gyzlaryň öz eginlerinde konserwatiw lybaslaryň bardygyna garamazdan atletik ukyplaryna endik edýändiglerine göz ýetirýäris. Biz olaryň hem özüni Amerikanyň geň-taň görülyän adamlarynyň hatarynda goýman, eýsem esasy akymynyň bir bölegi hasaplamaklaryny isleýäris. Çagasynyň oýun oýnaýşyna syn edip, oýun meýdançasynyň gapdalynda başy ýaglykly (hijaply) futbolçy musulman enäniň oturyşyny görmek adata öwürmelidir.»

– **Semin Issa**, halypa.

«Adamlar biz musulman amerikalary hiç wagt ýolbaşçy wezipelere bellemek maksady bilen saýlamarys diýenlerinde, men: «Dursaňyzlaň, katolik dininiň wekili bolan Kennedy atly bir adam prezidentlige saýlanmak ugryndaky bäsleşige gatnaşanda hem şol adamlar hut şeýle diýipdiler» diýip, men aýdýaryn.»

– **Suhail Han**, kongresiň işgäri.

«Bütin dünýäniň musulmanlary Amerikanyň Birleşen Ştatlaryndaky we Kanadadaky musulman ymmatynyň jemgyýetçiliginden köp tamalar edýärler. Onuň ters düşüňjeden halas bilimi we ösüşi, dinimize täzeçe çemeleşmegi ähli dünýäde yslymyň gaýtadan dikelmegi barasynda olarda ynam döredýär.»

– **Murad Wilfrid Hofmann**, musulman sülçüsi.

«Jemgyýetçilik meýdançasynda orun almakçy bolýan musulmanlaryň sany barha artýar. Edil şu wagtyky Amerikanyň durmuşunda olar özüni «esasy» topar hasaplamany, entek hem bir «ýat» toparnyň hatarynda goýup gelyärler. Emma olar öz miraslaryny ykrar edip biler ýaly wezipelere geçenlerinde bu ýagdaý özgerer... Amerikanyň taryhynyň gyzyl, ak we mawy reňkli nusgasy tötänleýin zat däl. Immigrant toparlarynyň her birisiniň dini bileleşigiň, guramanyň hatarynda öz dogduk ýurtlaryndakysyndan tapawutly bir durmuşda ýaşap ösmegi hut şeýle şekillendirilendir. Olaryň ybadat edýän öýleri namaz okaýan jaýlaryna garanda artykmaç bir zady aňladýar, ýagny özüni ýalylaryň bir topary üçin, mysal üçin, germaniýaly Lüteranlarynyň, irlandiýaly we italiýaly katolikleriň we Gollandiýanyň Reformasynyň birnäçe asyrlaryň dowamynda eden işlerine barabar işi alyp barýan we jemgyýetçilik taslamalaryny durmuşa geçirýän merkezlerdir.»

– **Deýwid Ruzen**, Hartford Seminariýasy.

1

3

2

4

1. Miçigandaky metjitleriň birinde yrakly amerikan musulmany öz jany-teni bilen dini doganlaryna dogadileg edýär.
2. Demirgazyk Karolina ştatynyň Greyte Şarlottiniň Yslam Jemgyýetiniň agzalary Musulman gyzlarynyň «Göriskaut» toparynda edil kasam aýdyşlary ýaly yslam dogalaryny aýdýarlar.
3. Nýu Meksikodaky Yslam merkezinde aýallar halkara dinleriň hyzmat ediş wagtynda Hudaýa sygynýarlar.
4. Keramatly Eýd-al-Fitr günü Orazi aýynyň tamamlandygyny äşgär edýär. Şol gün Dearborndaky Amerikanyň Yslam merkeziniň agzalary Baýram namazyny okaýarlar.
5. Musulman dindarlary Nýu-Ýorkuň Yslam merkezinde din ugrundan sapak alýarlar.
6. Ogaýo ştatynyň Kolumbus şäherinde informatika öwrenýän marokkaly talyp Omar Ibn Hattab metjidinde agşam namazyna çenli Gurhan okamaga özüne asuda ýer tapýar.
7. Garayagyz zenanlar juma namazyndan soňra Atlandaky «Majid of Islam» metjidiniň golaýyndaky bazarda. ABŞ-da ýaşayan köp sanly garayagyz musulmanlar geçen asyryň 60–70-nji ýyllarynda musulmancylygy kabul etdiler.
8. Kosowadan gelen bosgunlar Nýu Jersidäki Fort Diks obasynda musulman toý dabarasyndan çykyp gelýärler. Birnäçe gulluklar yaş çatynjalara toý lybaslaryny, toý epmesini we nika ýüzüginini edinmäge ýardam berdiler.

5

6

7

8

1

2

3

1. Waşington Federal okrugynyň etegindäki Wirjiniya ştatynyň Çantilli şäherinde gyzjagaz oraza baýramynda aýlampada (karusel) hezil edip aýlanýar. Bu baýramçylygy münlerçe musulmanlar toýlaýarlar.
2. Iki sany döwtalap işleýän zenanlar Miçiganyň Dearborn şäherindäki arap-amerikanlara hyzmat edýän yurduň iň uly jemgyýetleriniň biri bolan ACCESS-de öz işleri barada gürrüňdeş bolýarlar.
3. Yokary synp okuwçysy musulman gyzы Pensilwaniya ştatynyň Filadelfiya şäherinde estafeta gatnaşýar.

4

5

4. Arap-amerikan gyzy Nju-York ŧäheriniñ Bruklin köçesindäki satylýan açara dakylýan zatlary synlaýar.

5. Musulman dindarlary Nju-York ŧäherindäki Yslam medeni merkeziniñ ýanynda ýerleşýän gyzygyn büzmeçe (sosiska) satylýan dükanyñ hyzmatyndan peýdalanýarlar.

MUSULMAN IMMIGRASI

Jeýn Smit

Häzirki wagtda Amerikanyň Birleşen Ştatlarynda ýaşayan musulmanlar immigrant we yerli, sünni we şaýy, aram (konserwatiw) we erkin pikirli (liberal), prawoslaw we ýeretik ýaly bir topar hereketleriň we aýry-aýry milli toparlaryň wekilleri bolup durýarlar. Amerikanyň Birleşen Ştatlarynda häzir ýaşayan musulman ilatyň takyk sanyny kesgitlemek kyn hem bolsa, olaryň ýarsyndan köpräginin immigrant maşgalalarynyň birinji, ikinji ýa-da üçünji nesline degişlidigini aýtmak bolar.

XVIII we XIX asyrlarda Amerikanyň günortasyndaky ekinzarlyklarda (plantasiýalarda) işlemek maksady bilen gelen afrikaly gullaryň arasynda musulmanlaryň birnäçesiniň bolandygyna garamazdan, olaryň diňe az sanlysy yslam dinine degişli bolan döp-dessurlaryny saklamagy başarypdyr. Hut şu jähtden hem yslam dini boýunça alymlaryň aglabasy XIX asyryň soňky ýarymynda Ýakyn Gündogardan Amerikanyň Günbataryna göçüp gelen musulman immigrantlaryny üns merkezine aldylar. Musulmanlaryň Amerika göçüp gelmeleri biri-birine meňzeş bolmadyk tapgyrlaýyn häsiýete eýe bolan anyk wagt aralyklarynda bolup geçýär. Şol tapgyrlara degişlilikde köplenç «tolkunlar» aňlatmasyny hem ulanýarlar, ýöne taryhçylar tolkunyň nämenden emele gelýändigini, nämenden düzülýändigini barasyndaky pikirde hem hemişe biri-biri bilen doly ylalaşmaýarlar.

Musulmanlaryň ilkinji göçüp gelmeleri 1875-nji we 1912-nji ýyllarda bolup geçip, olar häzirki Liwanyň, Siriýanyň, Iordaniýanyň, Palestinanyň milli dolandyryş häkimýetiniň oba ýerlerinden gelipdiler. Şol döwürde Uly Siriýa ady bilen tanalan ýerler Osman imperiýasynyň tabynlygyndady. Şol ýerlerden gelen erkek adamlaryň aglabasy hristianlar bolsa-da olaryň birnäçesi musulman toparlarynyň wekilleridi. Gün-güzerany gowylaşdyrmak pikri bilen gelen öýlenmedik erkek kişiler, öz dogdyk mekanynda galan maşgalalaryna maddy kömek berip durmagy maksat edinlenligi sebäpli köplenç işçi bolup işlediler ýa-da şowda işleri bilen meşgul boldular. Olar gelen ýerlerinde diňe köpräk pul gazanar ýaly möhlet bilen galmagy nazarda tutýardylar. Olaryň käbirleri bolsa türkleriň goşunynda gulluk etmekden gaçýardylar. Ýuwaş-yuwaşdan Ştatlarynyň gündogar böleginde, orta günbatarynda, şeýle hem Ýuwaş ummanyň kenarynda mesgen tutup, oturymlaşyp başladylar.

ABŞ-NYŇ KANUNY WE IMMIGRASIÝANYŇ TOLKUNLARY

Birinji jahan urşy tamamlanandan soňra Osman imperiýasynyň dagamagy Ýakyn Gündogaryň musulman ýurtlaryndan immigrantlaryň ikinji tapgyrynyň başlanmagyna getirdi. Şeýle hem bu döwür Ýakyn Gündogarda günbatar kolonial düzgünine ýol açylan döwür bilen gabat gelýär. Bu düzgün arap ýurtlarynda «agalyk etmäge» ygtyýar beriji ulgamyň çäginde döredilendir. Uruş Liwanyň şeýle bir weýran bolmagyna getirdi welin, bu ýurduň ilatynyň köpüsi diňe başymyzy gutarsak bolýar diýip, gaçyp gitdiler. Bu gezek musulmanlaryň aglabasy syýasy, şeýle hem ykdysady sebäplere görä Günbatara

ÝASYNYŇ NUSGALARY

XIX asyryň ikinji ýarymynda köpsanly siriýaly maşgalalar Nýu-Yorka göçüp gelip ýerleşdiler. Çepden: U. Bengowynň suratynda şol şäheriň bir etrapçasyndaky gündelik ýaşayş we iş pursatlary şekillendirilipdir. Bu şäher 1890-njy ýylda köpsanly siriýaly immigrantlaryň ýaşan yeri bolan Aşaky Manhetteniň Waşington köçesinde ýerleşipdir.

gelyän musulmanlaryň sany gaty azaldy. Bu döwürdäki göçüp gelme esasan Amerikada ozaldan ýaşayan adamlarynyň garyndaşlary bilen çäklendi, çünki bu ulgamyň kada-düzgünleriniň çäginde hut şolara artykmaçlyk berilýärdi. Amerikanyň Birleşen Ştatlarynda ýaşayanlaryň aglabasy öz dogduk ýurtlaryna dolanyp barmak barasyndaky arzuw-hyýallarynyň indi hakykata öwrülmejekdigine anyk göz ýetirýärdi we olar indi diňe dogan-garyndaşlary, ilen-çagalary tarapyndan özlerine ýetirilip bilinjek ruhy goldawa mätäçdiler.

Immigrasiýanyň aýyl-saýyl bolup duran 1947-1960-njy ýyllar aralygyndaky üçünji tapgyrynda Amerikanyň Birleşen Ştatlaryna göçüp gelyän musulmanlaryň

göçmegi makul bildiler. Olaryň köpüsi Amerikanyň Birleşen Ştatlaryna has öňräk göçüp gelen we eýýäm bu ýerlerde ymykly ýerleşip giden garyndaşlaryna goşuldylar.

Immigrasiýa meseleleri boýunça Amerikanyň Birleşen Ştatlarynda 1924-nji ýylda kabul edilen kanun immigrasiýanyň ikinji tapgyrynyň dowamlylygynyň gysga bolmagyna sebäp boldy, çünki «milli gelip çykyşlaryna degişlilikde paý (kwota) ulgamynyň» girizilmegi 1890-njy ýyldakysyna garanynda (soňra muňa derek 1920-nji ýyl alyndy) Amerikanyň Birleşen Ştatlarynyň asly daşary ýurtly bolan ýaşajylarynyň milli gelip çykyşyna laýyklykda immigrasiýanyň çäklendirilmegine alyp bardy. Şu ulgamyň çäklerinde, Amerika göçüp

sany ýene-de artyp başlady, özem bu gezek diňe Ýakyn Gündogardan gelmek bilen çäklenilmedi. 1953-ünji ýyl-

Jeýn Smit Yslamy öwrenmek boýunça professor hem Konektikut ştatynyň Garward şäheriniň Dini seminariýasynyň Yslamy we hristian-musulman gatnaşyklaryny öwreniş boýunça Makdonald merkeziniň egindeş müdürü bolup işleýär. Onuň ýakynda çap bolan işleriniň hatarynda «Amerikadaky yslam», Oksfordyň Yslam dininiň taryhynda neşir edilen «Yslam we hristian dini dünýäsi», «Demirgazyk Amerikadaky musulmanlar bileleşikleri», «Amerika tabşyryk bilen», «Amerikanyň Birleşen Ştatlarynda Yslam bileleşikleriniň başisi» ýaly işleriniň agzamak bolar.

da kabul edilen ABŞ-nyň Immigrasiýa we Millet boýunça kanuny immigranlaryň gelip çykyşy boýunça her bir ýurda berilýän paýlar (kwotalar) düzgünine tazededen garady. Ol kanun Amerikanyň Birleşen Ştatlarynda 1920-nji ýylda ýaşayan ilatynyň göterim gatnaşygyna esasanlygy we şol döwürde immigranlar esasan Günbatar Ýewropadan göçüp gelyärdiler. Şeýle-de musulmanlar dünýäniň Günorta Ýewropadan (hususan-da Ýugoslawiýadan we Albaniýadan) hem-de Sowet Soýuzynyň çäklerinden tazededen göçüp gelmäge başladylar. 1947-nji ýylda Hindistan ýarym adasynyň bölünmeginden soňra olaryň birnäçesi Hindistandan we Päkistandan göçüp geldiler. Eger ilki göçüp gelen musulman immigranlarynyň köpüsi oba, şeýle hem şäher ýerlerine baryp ýerleşen bolsa, immigrasiýanyň üçünji tapgyry mahalynda gelenler gelip çykyşy boýunça şäherliler bolup, olaryň aglaba köpçüligi esasan Nýu-York we Çikago ýaly şäherlerde mesgen tutdylar. Olaryň birnäçesi daşary ýurtlardaky ýokary gatлага degişli maşgalalaryň agzalarydy. Bular köplenç özlerinden öň gelenlere garanynda has ylymly-bilimli bolmak bilen, Amerikada öz bilimlerini artdyrmak, tehniki bilim almak we tejribe toplamak maksadyna eýerýän Günbatara ýygyn eden adamlardy.

Musulman imigrasiýasynyň täze tapgyry 1965-nji ýyllardan soňky döwre degişlidir. Bu gezek Amerikanyň Birleşen Ştatlarynyň Prezidenti Lindon Jonson immigrasiýa barasynda täze bir kanunyň taslamasyny teklipe ediji bolup çykyş etdi. Şol kanun milli we etniki esaslara daýanyp, köp ýyllaryň içinde dowam edip gelen paýlar (kwotalar) ulgamyny ýatyrdy. Täze ulgama laýyklykda ABŞ-nyň ýaşajylarynyň garyndaşlaryna we Amerikanyň Birleşen Ştatlarynyň mätäç bolan bilimli hünärmenlere artykmaçlyk berildi. Täze kabul edilen bu kanun Amerikanyň taryhynda görnükli bir hukuk namasy boldy. Bu kanun XX asyryň ilkinji gezek daşary ýurtlulara olaryň milli gelip çykyşyna garamazdan bu ýurda göçüp gelmeklige mümkinçilik berdi. 1965-nji ýyldan soňra Amerikanyň Birleşen Ştatlaryna Günbatar Ýewropadan göçüp gelyänleriň sany azaldy, oňa derek Ýakyn Gündogar we Aziýa ýurtlaryndan gelyänleriň sany artyp başlady. Häzirki döwürde Amerika şu sebitlerden gelenleriň ýarysyndan gowragyny musulmanlar düzýär.

XX asyryň soňky onýyllyklaryna çenli musulmanlaryň aglabasy öz ykdysady ýagdaýyny gowulaşdyrmak ýa-da ylym-bilimini artdyrmak maksady bilen hut ABŞ-ny saýlap alýardylar. Birinji jahan urşundan soň Amerika göçüp baran immigranlaryň diňe az sanlysy bu ýurda ýurtlaryndaky syýasy durnuksyzlyk sebäpli göçüp geldiler. Emma soňky döwürde Amerika göçüp gelen musulmanlar üçin şular ýaly syýasy durnuksyzlyk esasy sebäp bolup hyzmat etdi. Immigrantlary we bosgunlaryň öz ýurtlaryndan gaçyp, täze bir gaçybatalganyň gözleginde olara Günbatara barmaga

1. 1965-nji ýylyň Garaşsyzlyk (oktyabar) aýynyň 3-inde Prezident Lindon B. Johnson Nýu-Yorkyň Portundaky Azatlyk adasynda (Liberty Island) immigrasiýa barasynda täze bir kanuna gol çekýär.
2. Geçen asyryň altmyşynjy ýyllary. Asly afrikaly ýa-da aziýaly bolan musulman amerikalalaryň çagalary geçirilýän bir dabaradan bilelikde lezzet alýarlar. Oglanlar ön hatarda otyrlar, yz hatarlarda bolsa – gyzlar.
3. 1999-njy ýylyň Magtymguly (may) aýynda mukaddes Hudaýyň günü belenilende gelip çykyşy boýunça albaniýaly bu bosgunlar Amerikanyň Nýu-Jersi ştatynyň Fort-Diks şäherinde ýerleşýän naharhanalarynyň ýanynda kiçijik namazlyklarynda namazlaryny okajarlar.

mejbur eden wakalaryň hatarynda 1967-nji ýylda arap döwletleriniň Ysraýyldan harby nukdaýnazardan ýeňilmegini, şeýle hem Liwanda bolup geçen raýatlyk urşyny we onuň ýetiren zyýanlaryny görkezme bolar.

1979-njy ýylda bolup geçen Eýran ysalam ynkylaby we bu ýurtda Ymam Homeýniniň hökümet başyna gelmegi we onuň yzysüresi Eýran bilen Yragyň arasynda gazaply uruş odunyň tutaşmagy hem eýranlylaryň birnäçesiniň Günbatara gitmegine sebäp boldy. Olaryň aglabasy Amerikada mesgen tutdy, özem olaryň köpüsi soňra Kaliforniýa göçüp bardy. Yrak tarapyndan Kuweýtyň basylyp alnan wagtynda, şeýle hem Pars aýlagynda uruş tutaşmagy zerarly ABŞ-a kürt halkynyň köp sanly wekilleri geldi. Mundan başga-da, Somali, Sudan ýaly käbir afrika döwletleriniň, şeýle hem Owganystanyň musulmanlary öz ýurtlarynda syýasy galagoplyklaryň we raýatlyk uruşlary sebäpli soňky döwürde Amerika göçüp bardylar. Bularyň hataryna öňki Ýugoslawiýada ýüz beren etniki arassalaýyşlardan gaçyp aman galan musulman bosgunlaryny hem goşmak bolar.

Ençeme ýyllaryň dowamynda Hindistanda we Päkistanda tutaşan dürli görnüşdäki söweşler musulmanlaryň köpüsini asudarak durmuşyň gözleginde Hin-

distan ýarym adasyny terk edip, Günbatara gitmäge mejbur edip geldi. Bu babatda Angliýa bilen Amerikanyň Birleşen Ştatlary has ýörgünli ýurtlar boldylar. Eger-de bütin XX asyryň dowamynda päkistanlylar, hindistanlylar we bangladeşliler Amerika göçüp barýan immigrantlaryň ujypsyzja bir bölegini düzüp gelen bolsa, soňky birnäçe ýyllaryň içinde olaryň hatary düýpli artdy we häzirki wagt olaryň sany, megerem, bir milli ondan hem geçýän bolsa gerek. Aglaba köpüsi lukmanlar we inženerler ýaly ýokary derejeli hünärmenler bolan päkistanly we hindistanly musulmanlar Amerikada musulman syýasy toparlaryň öňe gitmeginde we metjitler jemgyýetlerine ýolbaşçylygyň ösmeginde möhüm orun eýelediler. Häzirki wagtda Indoneziýa we Malaýziýa ýaly ýurtlardan gelyän musulmanlaryň sany barha artýar; bularyň hem köpüsi ýokary derejeli hünärmenler bolmak bilen, olar köplenç Amerikanyň ysalam dünýäsinde ýolbaşçy wezipeleri eýeleýärler.

ÇYLŞYRYMLY BILELEŞIK

Arap musulmanlarynyň sünnüleri hem şaýlary Amerikanyň Ysalam dini jemgyýetiniň degerli bir bölegi bolmagyny dowam etdirýärler. Şeýle hem olar bilimli we uly üstünliklere ýeten ýokary derejeli hünärmenlerdir, şol bir wagtyň özünde bolsa olar Amerikanyň millietara we etnikara Ysalam dininiň ösdürilmeginde ýolbaşçy hökmünde çykyş edýärler. Mundan başga-da türkler, günorta ýewropalylar we Afrikanyň birtopar ýurtlarynyň, şol sanda Gananyň, Keniýanyň, Senegalyň, Ugandunyň, Kamerunyň, Gwineýanyň, Sýerra-Leonyň, Liberiýanyň, Tanzaniýanyň we başga-da birgiden döwletleriň syýasy emigrantlary amerikan musulmançylygyny – ummany düzýän şu çylşyrymly bileleşigiň agzalarynyň arasynda diýseň görnükli orna eýedir-

ler. Musulman immigrantlary biri-birleri bilen işewür gatnaşygyň we netijeli hyzmatdaşlygyň tärlerini işläp düzmek bilen çäklenmän, eýsem dürli afro-amerikan hereketleriň agzalary bilen birlikde hereket etmeklige neneň ýetip boljakdygy bilen bagly meseläniň çözgüdini hem gözleýärler. Afrika ýurtlaryndan Amerika ýakynnda göçüp gelenler käwagtlar dini etnik toparyna degişlilik bilen baglanyşdyrmak ugrunda uly kynçylyklara sezewar bolýarlar. XIX asyr gutaryp, XX asyra gadam basylanda araplaryň Amerika immigrasiýasy başlanan mahalynda göçüp gelenleriň köpüsi, edil şeýle-de immigrantlaryň ilkinji nesiline degişli bolan hemme milletleriň wekilleri köplenç ýörite hünärmenligi talap etmeýän işi, şol sanda möwsümleýin işi, ownuk söwdegärçilik ýa-da magdan gazyjylyk ýaly işleri ellerinden gidirmezlige çalyşýardylar.

Arap musulmanlaryň köpüsi dili gowy bilmekligi, ýörite ukyby, senetçiligi we maýanyň bolmagyny talap etmeýän zat daşap, paýlap gün görmeli işlerde işleýärdiler. Ýene-de birnäçesi, mysal üçin, Amerikanyň Birleşen Ştatlarynyň günbatarynda çalt ösýän demir ýol gurluşygynda işleýän işçi topary Amerikada immigrant erkek adamlara musulman aýallaryň hem goşulmagy bilen olar zawodlardyr fabriklerde-de işe ýerleşip başladylar. Ol ýerde olar örän kyn şertlerde we köp sagadyň dowamynda işlemeli bolýardylar. Amerikada şol irki ýyllar musulmanlar üçin örän agyr ýyllar boldy; olaryň köpüsi ýekelikden, garyplykdan, inlis dilini bilmezlikden, uly maşgalanyň, şeýle hembärde dindeşleriniň yoklugyndan kösendiler.

Köp ýyllaryny Amerikada ýaşap geçirenden soň musulmanlaryň barha köpüsi öz dogduk ýurtlaryna dolanyp barmanyň hakykata öwrülmejek bir arzuw bolup galjakdygyna akyl ýetirip başladylar we Amerikada he-

mişelik galjakdygyndan ugur alyp, bärde öz durmuşlary hakda çynlakaý alada edip ugradylar. Her edip, hesip edip, olar maşgalaly bolmangyň gamyny iýip ugradylaral: bärden özüne mynasyp musulman gelin tapyp bilmedik ýaş ýigitler öz gelinliklerini ata watanlaryndan alyp gelyärdiler, ýa-da kä halatlarda musulman bolmadyk gyzlara öýlenyärdiler. Köplenç öz adaty ukyp-laryna esaslanyp, indi olar has uzagrak dowam etjek işleriň gözlegine çykdylar. Musulmanlar restoranlar, kofe içilýän ýerler, çörekçiler we ownuk söwda-satyk ýerler açyp başladylar. Olar iňlis dilini öwrenyärdiler, ýuwaş-ýuwaşdan ykdysady garaşsyzlyga eýe bolýardylar we öz çagalaryna dini bilim bermäge mümkinçilik berjek jemgyýetçiligi döretmek maksady bilen başga-da musulmanlaryň gözlegine çykdylar.

Ýöne Amerikada musulmanlaryň durmuşynyň aňsat bolmagyna seýrek duş gelmek bolýardy. Köplenç Amerikanyň Birleşen Ştatlaryna «immigrantlaryň ýurdy», dürli-dürli reňdäki adamlaryň we milletleriň «agyr synag» (ýagny dürli özgerişlere sezewar bolup, garylyp gatylyan) ýurdy diýilýär. Emma rasa degişlilikde, hususan hem geçen asyryň altmyşynjy ýyllarynda raýatlar hak-hukuklary ugryndaky hereketiň peýda bolmazynyň önüsyraşynda, dürli ters düşüňjeler hem boldy.

Şonda birnäçe ýyllaryň dowamynda muňa jogap hökmünde köpsanly musulman immigrantlar öz dini we etnik degişlilikini ýaşyryp saklamaga, öz atlaryny hem familiýalaryny bolsa amerikalylar üçin adaty bolup eşi-diler ýaly edip üýtgetmäge, musulmanlary adaty ameri-kan raýatlaryndan «aýyl-saýyl» edýän hereketlerden we eşiklerden el çekmäge jan etdiler. Ýuwaş-ýuwaşdan musulman immigrantlaryň jemgyýetiniň has ulalmagy, her hili, has sowatlyrak we öz ähmiýetine göz ýetirmek-de ynamlyrak bolmagy bilen, olaryň ýaňky amerikan jemgyýetine garylyp-gatylyp ýok bolup gitmek ugrunda eden tagallalary has çuň mana eýe bolan söhbetleşige öwrüldi. Ýagny indi olar Amerikada ýaşamak bilen bir hatarda öz dinine degişlilikini we dinini saklamagyň möhümligi barasyndaky meseläni orta atdylar. Bir tarapdan, geçirilýän söhbetdeşlikde şular ýaly mazmuna eýe bolan meseläniň bar bolmagy musulman jemgyýet-çilikleriniň peýda bolmagynyň netijesidir. Şular ýaly böllekleyin çekeleşikli meseleler, Amerikanyň ähli oba-larynda we şäher-etraplarynda sünni, şeýle hem şaýy musulman jemgyýetçilikleriniň emele gelmeginiň, has sönräky döwürlerde bolsa, dini, syýasy, hünärmenlik we jemgyýetçilik görnüşlerindäki birleşiklerini ýüze çy-karýan milli yslam guramalarynyň döremeginiň netijesi hasaplanýar.

ÝURDUŇ HEMME ÝERINDE OTURUMLAŞMAK

Häzirki günde Amerikanyň Birleşen Ştatlarynda musulmanlaryň ýaşamaýan, işlemeýän we çagalaryny okuwa ibermeýän ýerleri gaty azdyr; Yslam dinine ybadat

edilýän göze tanyş ymaratlar (metjitler, täze görmüşe getirilen ýaşaýyş jaýlary, hatda dükanlaryň önündäki giňişlikler) olar üçin umumy ulanylýan ýerlerdir.

Amerikada musulmanlaryň ilkinji jemgyýetleri Merkezi günbatardadylar. Demirgazyk Dakotada baryp 1900-nji ýyllarda namaz okamaga ýygnaşýardylar; Indianada Yslam dininiň birinji Merkezi baryp 1914-nji ýylda hyzmat edip başlapdy. Aýowa ştatynyň Sedar Răpidz diýlen ýerinde iň gadymy metçit bolup, ol häzi-re çenli ulanylýp gelinýär. Detroit şäheriniň daşyndaky Dieborn, Miçigan – köpden bäri Ýakyn Gündogaryň köp ýerlerinden gelen Sünni we Şaýy musulmanlaryň mesgen tutan ýeri boldy. Olaryň köpüsi şol ýerde ýerleşýän Ford awtomobil kompaniýasynda işlemäge mümkinçilik tapylar diýlen pikir bilen bu ýere gelipdir-ler we öz jemgyýetini döredip, beýleki musulmanlara goşulypdyrlar. Miçiganly şu musulmanlar Ýakyn Gündogaryň hristianlary bilen birlikde bu ýurdyň çäginde iň uly arap-amerikan obasyny düzýärler.

Amerikanyň uly şäherleriniň özgeleri Amerika gelen musulman immigrantlaryň ýaşamaga saýlap alan ýerleri hökmünde giňden bellidirler. Bostonyň golaýyndaky Massachusetts ştatynyň Kwinsi şäherinde ýerleşýän gämi gurluşyk zawody 1800-nji ýyllaryň aýagyndan bäri musulman immigrantlaryny iş ýerleri bilen upjün edip gelyär. XX asyryň ilkinji ýarymynda Täze Angliýa göçüp gelen maşgalalaryň kiçeňräk bir topary üçin bir wagtlar ýetip bolmajak bir arzuw bolan häzirki Yslam dini merkezi şu günki günde telekeçilere, mugallymlara we başga hünärmenleriň birnäçesine, şol sanda söw-dagärlere hem «mawy ýakalar» ady bilen tanalýan önümçilik işgärlerine hyzmatyny ýetirip dur.

Nýu-Ýork şäherinde yslam dini bir asyrdan hem gowrak wagt aralygynyň dowamynda bar we görnükli orna eýe bolup gelyär. Amerikanyň Birleşen Ştatlarynyň iň uly şäheri Nýu-Ýork öz taryhy geçmişiniň agla-ba böleginiň dowamynda köp dürli etnik toparlar üçin mesgen tutan ýeri bolup hyzmat etdi. Bularyň musulman ilatynyň hatarynda söwda flotunyň deňizçilerini, söwdegärleri, estrada artistlerini, «ak ýakalylar» ady bilen tanalýan edara işgärlerini we iri kärhanalaryň eýele-rini sanap bolar. Nýu-Ýorkdaky musulmanlar topary dünýäniň hemme ýurtlaryndan gelip çykan milletleri öz içine alýar. Nýu-Ýorkda metjit gurluşygy işleri diýseň üstünlikli alnyp barylýar. Milli yslam guramalary bu şäheri musulmanlara öz alyp baryan işlerini ýaýbaň-landyrmak üçin örän amatly şäher diýip hasaplaýarlar. Yslam dinine degişli başlangyç we ýokary derejeli mek-depler, şeýle hem musulmanlaryň dükanlary we teleke-çilik kärhanalary bu şäheriň hemme ýerlerinde gülläp ösýär.

Amerika göçüp gelen ilkinji günlerinden başlap immigrant musulmanlaryň mesgen tutan ýeri bolup hyzmat eden şäherleriň ýene-de biri Illinoýs ştatynyň Çika-go şäheridir. Käbir alymlaryň nygtap aýtmagyna görä,

1900-nji ýyllarda bu şäherde ýaşayan musulmanlaryň sany Amerikanyň beýleki şäherleriniňkiden köpdü. Häzir Çikagoda Ýakyn Gündogar, Hindistan, Merkezi we Günorta Aziya ýurtlaryndan we dünýäniň başga yerlerinden göçüp gelen musulmanlar ýaşaýar. Olar Yslam dini jemgyýetçiligine birgiden hyzmatlaryny ýetirmek, şeýle hem öz aralarynda we musulman bolmadyk adamlar bilen aragatnaşykda bolmak arkaly öz dinleriniň ýaýradylmagyna işjeň gatnaşýarlar. Uly Çikagoda musulman toparlarynyň 40-dan gowragy döredildi.

Edil şeýle hem Kaliforniýa ştatynyň Los-Anjeles we San-Fransisko şäherlerinde ýaşap ýörenler bu şäherleriň howa şertleriniň gülläp ösýän durmuşda ýaşamaga amatly boljakdygyna gözlerini ýetirdiler. Bu şäherlerde hem olar musulman dünýäsiniň aglabasynyň wekilleri bolup durýarlar. Iň soňky döwürde ol ýere owganlylar, şeýle hem somaliler we afrikan döwletleriniň ikisiniň raýatlary baryp ýerleşdiler. Günorta Kaliforniýada ýerleşýän Yslam dini merkezi Amerikanyň Birleşen Ştatlarynyň iri guramalarynyň biri bolup durýar. Onuň gowy bilim alan, sowatly işgärleri öz ýazuw işleri we jemgyýete ýolbaşçylyk etmek ukuby bilen günden tanaýar. Bu merkeziň şeýle bir fiziki mümkinçiligi bar welin, ol göçüp gelen immigrant Musulmanlar bileleş-

gine gerek bolýjak her bir hyzmaty üpjün edip biler diýip namly aýdyp bolýar.

Häzirki günün immigrant musulmanlary Amerikanyň Birleşen Ştatlarynda entek hem kynçylyklara duçar bolýarlar we şol kynçylyklardan çykmak üçin olar dürli ýollardan peýdalanýarlar. Amerikanyň musulmanlarynyň aglabasy üçin özboluşlylyk, wezipedir kär, egin-eşik we öz medeniýetiňe meňzeş bolmadyk bir medeniýete öwrenişmek ýaly meseleler hususan-da uly ünse eýedirler. Esasy meseleleriň ýene-de bir toparynyň arasynda dürli rasalara we etnik toparlara degişli bolan musulmanlaryň arasyndaky özara, şeýle hem olaryň özge amerikan musulmanlary bilen gatnaşygy meselesidir; biriniň çagasyna yslam dinine degişli bilimi nirede we neneňsi bermeli; aýallaryň başaraýjak işlerini we mümkinçiliklerini üçün etmek meselelerini hem agzap geçmek bolar. Olaryň aglabasy agalyk edýän amerikan durmuşyndan daşlaşmak başgançagyndan syýasy we durmuş işlerine has işjeň gatnaşmaga isleg bildirme başgançagyna geçýärler. Bularyň hemmesinden ugur alsak, amerikaly musulmanlar şahsy özboluşlylygyň başga bir ugruny, ýagny iş salymaly bolýan şular ýaly meseleleriniň çözüdine başgaça, döredijilikli çemeleşmek ýollaryny gözleýärler. ★

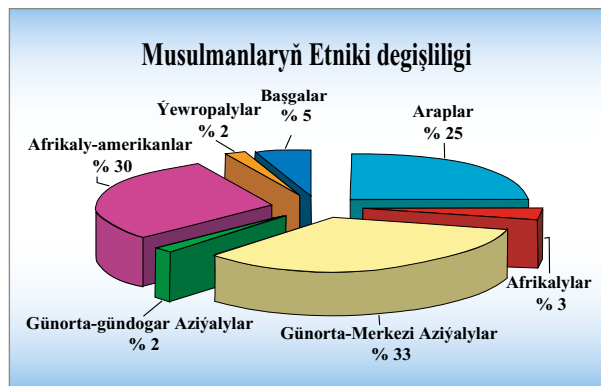
ILAT SANY DOGRUSYNDAKY MAGLUMAT

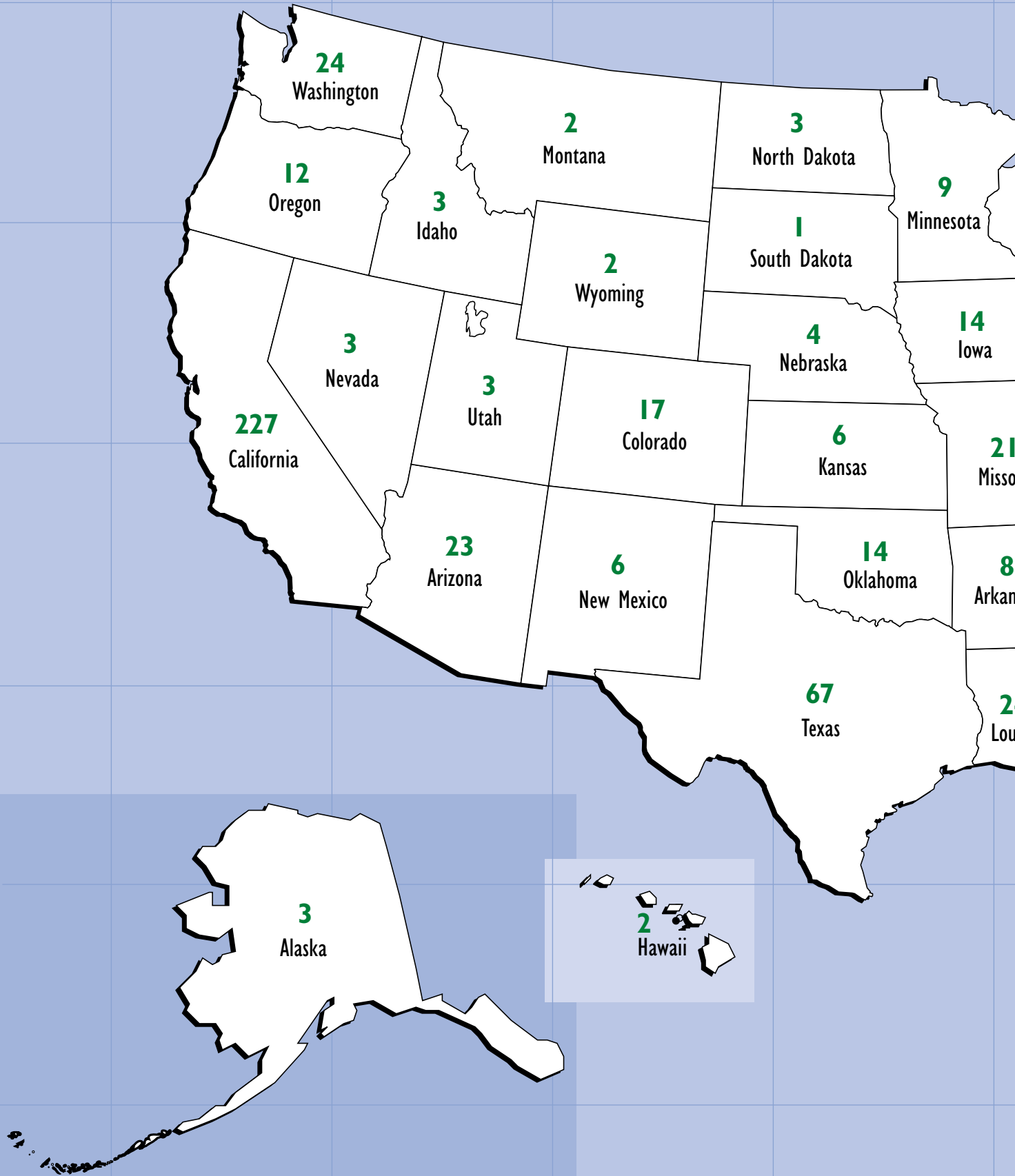
Amerikanyň Birleşen Ştatlarynyň çäginde häzirki wagtda ýaşayan musulmanlaryň sanyny takyk anyklamak aňsat däl. Musulman däl gözegçileriň we demograflaryň berýän maglumatlaryna garanda musulmanlar sanlary ulaldyp bermäge ýykgyň edýärler. Şeýlelikde çaklamalaryň arasynda uly tapawut bar we bir barlag işiniň içinde şol sanlar iki million adaman 7 million adama çenli ýetýär.

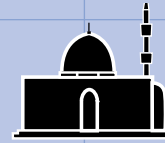
Bular ýaly tapawut birnäçe sebäpler bilen düşündirilýär. Birinjiden, ol ABŞ-nyň Konstitusiyasynyň buthanany hökümetden aýyrmaklygy ündýänligi bilen baglydyr. Bu amerikan kanunçylygynda hem ýeterlik orun tapandyr: ilat ýazuwyny geçirýän amerikan edarasy soraglanma gatnaşýanlardan olaryň näme dine uýýandugyna degişli soragy bermeyärler. ABŞ-nyň immigrasiýa gullugy edarasy hem immigrantlaryň haýsy dine ýykgyň edýändigini barasyndaky maglumaty ýygnaýar. Amerikanyň Birleşen Ştatlarynyň metjitleriniň hem köpüsi öz agzalaryny hasaba alyş sanawynyň ýöretmeýärler we ybadat etmäge gelenleriň

takyk hasabynyň alynýandygyna seýrek duş gelmek bolýar.

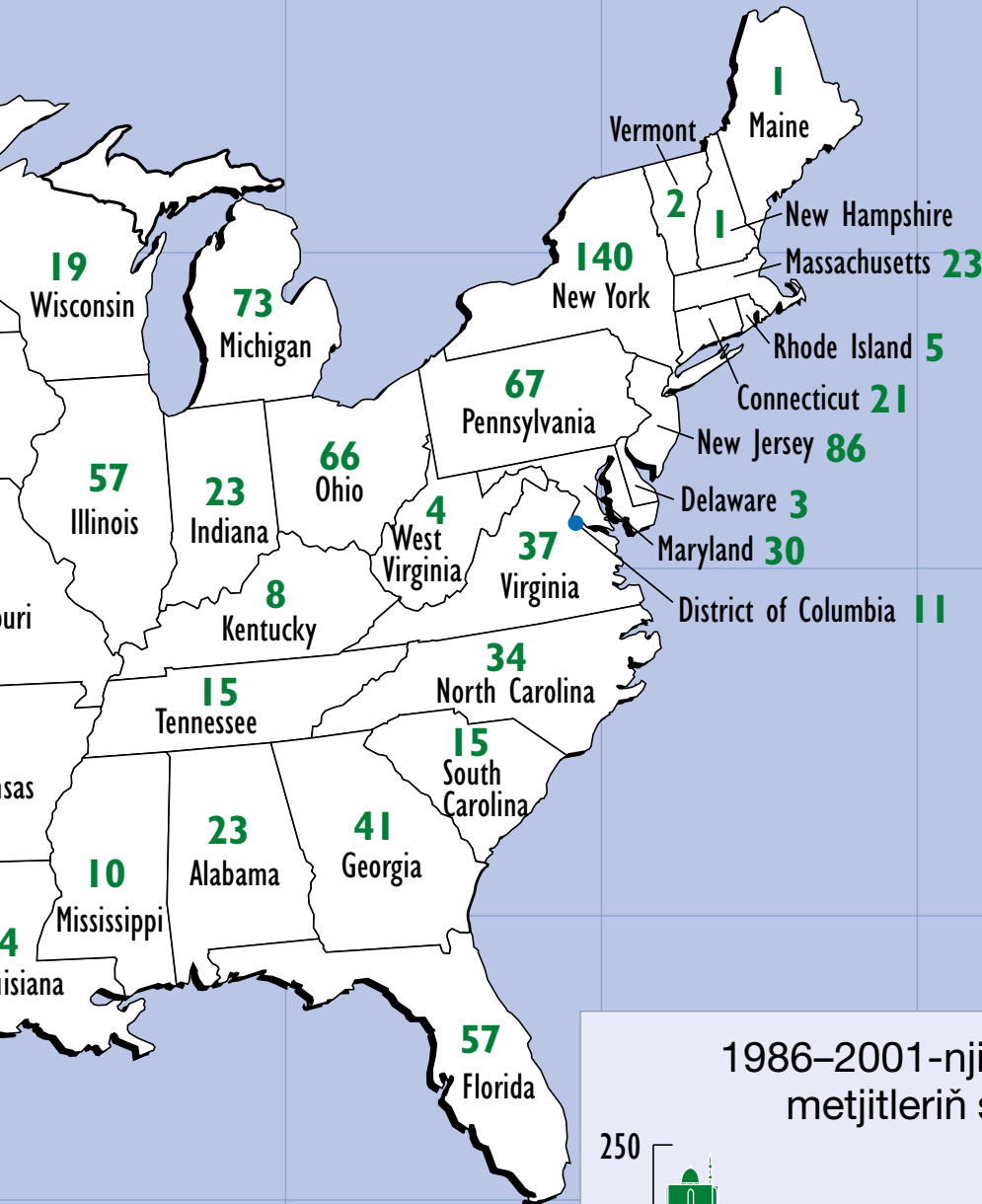
Çikago uniwersitetiniň din boýunça ylmy işgäri Martin Martiniň sözlerine görä «bular ýaly hasaplar iki sany çesmä bagly bolup durýar. Olaryň biri soragalyňyň günortanlyk iýilýän mahalynda jaň edip «Siz haýsy dine ýykgyň edýärsiniz?» diýip soramakdan ybarat bolsa, yerli we döwlet derejesindäki dini ýolbaşçylar maglumat çesmesiniň beýlekisi bolup hyzmat edýär. «Telefon arkaly sorag-jogap geçirenleriň soraglaryna jogap beren adamlaryň özlerini bu ýa-da beýleki diniň bir wekili hökmünde hasap etmegine, galyberse-de hiç haýsyna uýmaýanlygyny nygtap aýtmagyna her hili sebäpleri bolup biler. Hut şeýle öz kongregasiýalary, denominasiýalary we kogorty barasynda maglumat berýän adamlaryň hem dürli-dürli düşündirişleri bolup biler.» Bu bolsa, netijede, Amerikanyň Birleşen Ştatlarynda musulmanlaryň resmi taýdan hasaba alynyşygyň, şeýle hem şu mesele bilen gyzyklanýan adamlaryň ylaşýan ýokarda agzalan musulman ilatynyň sanynyň görkezijileriniň ýoklugyna alyp barýar.

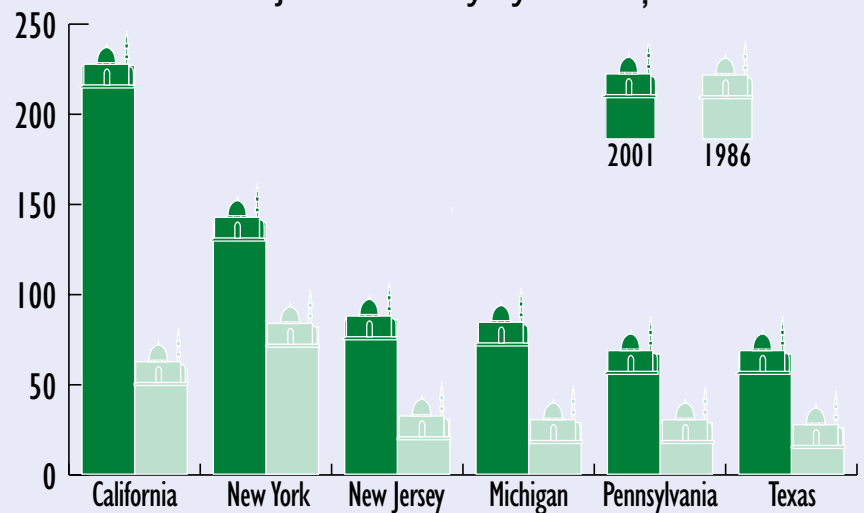

ABŞ-NYŇ HER ŞTATYNDAKY METJITLERIŇ SANY

1986–2001-nji ýyllar aralygynda
metjitleriň sanynyň ösüşi

Massaçusetsdäki metjit

Daýana Ek

Massaçusets ştatynyň Şaron şäherindäki musulman jemgyýetçiliginiň taryhy, bir tarapdan, Amerikada ýaşayän musulmanlaryň aglaba köpçüligine mahsus häsiýetnamalara eýedir. Boston şäher merkeziniň edil günorta tarapyndaky bu täze bina Kwinsi şäherinde ýerleşyän Täze Angliýanyň Yslam dini merkeziniň aslynda ýaýranlygy sebäpli döredilen bir şahamçasy bolup durýar. Ol Amerikanyň altynjy prezidenti Jon Kwinsi Ädämsiň doglan yerinden hem gaty uzakda dälär.

Bu jemgyýetçilik baryp 1900-nji ýyllaryň başynda Kwinsi şäherindäki gämigurluşyk zawodyna işlemek maksady bilen bu yere immigrantlar Siriýadan we Liwandan göçüp gelenlerinde döredi. Ilki başda ol yerde hristianlar musulmanlardan, erkekler hem aýallardan köp bolupdyr. Köpt wagt geçip-geçmänkä, musulmanlar namaz okamak we aýratyn döp-dessurlaryny berjaý etmek maksady bilen ýygnyşmaga başladylar. Gämigurluşuk zawodynyň töwereginde şol wagtlar diňe ýedi sany maşgala ýaşady. Mohammad Omar Awad ymam bolmaklyga, ýagny namaz okaýanlara ýolbaşçylyk etmeklige meýletin isleg bildirdi. 1934-nji ýylda olar gelip çykyşy boýunça arap bolan amerikalylaryň Öñdebaryjy jemgyýeti atly medeni, durmuşy we haýyrsahawat guramasyny dörettiler. Şol jemgyýetiň agzalary öz duşuşyklaryny Kwinsiniň South Street köçesinde ýerleşyän öýleriň birinde geçirýärdiler. Şol yerde olar çagalar üçin formal bolmadyk dini sapaklar geçirýärdiler. Juma namazynyň okalmagyny gurnadyrlar we Musulmanlaryň in uly dini baýramçylyklarynyň ikisini (Remezhan aýy gutaranda bellenilýän Eid al-Fitr (Oraza) baýramy we Mekgä haja gidilende adaty berjaý edilýän Gurban baýramy) belleýärdiler. 1962-nji ýylda, ýagny işlerini şol wagtlaýyn jaýda amala aşyryp ýörenlerine 30 ýyl bolandan soňra musulman jemgyýetçiliginiň ýolbaşçylary South Street köçesinde bir metjit salmak barasynda karara geldiler. Şol täze bina açylyp, işe girizilen dessine, musulmanlar jemgyýetçiligi täze immigrasiýanyň täsirini duýup başlady. 1964-1974-nji ýyllar aralygynda, ýagny 10 ýylyň içine musulmanlaryň şol kiçijik toparý birdenkä üç esse köpelipdir.

1980-nji ýyllaryň başlarynda şol jemgyýetçilik Talal Aid atly bir adamy doly iş günine ymam edip işe almak bilen aýgtyly bir ädim etdi. Ol Amerika Liwandan geldi, ondan ön bolsa Kairiň al-Ažar uniwersitetinde bilim aldy. Onuň bu işe alynmagyna Kwinsi metjidi-

«Täze Angliýanyň düzüminde ýigrimi baş milletiň wekilleri bolan Yslam dininiň merkezi Birleşen milletler Guramasynyň kiçeñräk nusgasy bolup durýar» diýip, ymam Talal Aid nygtaýar.

niň jemgyýetçiligi we Musulmanlaryň Bütindünýä ligasy bilelikde hemäyatçylyk etdiler. Aid Nýu-Ýorka öz aýaly we iki sany kiçijik gyzy hem-de liwanly başga-da bir ymam we onuň maşgalasy bilen bilelikde geldi. Täze Angliýa bilen Täze Orleanyň bir müň milden hem köp aradaşlykda ýerleşyändigine göz ýetirýänçäler, olar Amerikada goňsy bolup yaşarsy diýip pikir etdiler.

Ynha, indi Talal Aid ýigrimi ýyldan gowrak wagt bäri şu jemgyýetçilige ýolbaşçylyk edip gelýär. Şeýlede bolsa özüniň durmuşynda örän köp işiň barlygyna garamazdan, ol Garward uniwersitetiniň dini mekdebiniň aspiranturasynda okamaga mümkinçilik tapmagy başar. Plýuralizm taslamasy atly ylmy barlag toparýna beren söhbetdeşlik jogabynda ol: «Amerikada ymam bolmaklyk Liwanda ymam bolmaklykdan düýpli ta-

pawutlanýar – diýip aýdýar. – Ol ýerde (Liwanda) meniň işim metjidiň we jemgyýetçiligiň işleri bilen çäklen bolma, bu ýerde meniň borjum bir topar zady ýerine ýetirmekden ybarat bolup durýar: namaz okalyşyna ýolbaşçylyk etmeli, okatmaly, maslahat bermeli, gelip çykyşy dürli-dürli bolan we dürli medeniýetlere, milletlere degişli hem meñeş bolmadyk dilde gepleýän adamlar bilen iş salyşmaly. Täge Angliýanyň Yslam dini merkezi aslynda Birleşen Milletler Guramasynyň kiçeňräk nusgasy bolup durýar» diýip, Talal Aid sözünü dowam etdirýär. Şu günki günde ymam Aid hepdäniň ahyrky iki gününde geçirilýän din bilim çäreleriniň çäginde üç ýüzden gowrak çaga okadýar hem Kwinsi we Şaron şäherlerindäki Musulman doganlyk (kongregasiýa) toparlarynyň ikisine ýolbaşçylyk edýär.

Ymam Aidiň bitirýän borçlarynyň köpelmegi diňe bir onuň özüniň jemgyýetçiliginiň dürli hyzmat bolan islegleriniň artmagyna bagly bolman, eýsem Amerikanyň ähli ruhanylarynyň islegleriniň artmagyna bagly boldy. Bu bolsa täze-täze borçlaryň, ýagny keselhanalara baryp görmek, şeýle hem dürli dinleriň ruhanylar wekilleri bilen geçirilýän duşuşyklara gatnaşmak we olar bilen söhbetdeşlik geçirmek ýaly borçlaryň ýerine ýetirilmeğini aňladýardy. «Iş musulmanlary okatmak bilen çäklenmeýär, çünki men musulmanlary okatmak işine öz goşandymy goşmaly bolýaryn, sebäbi plýuralistik jemgyýetinde öz diniňden başda bir dine uýýan adamlar bilen doslukly gatnaşygy sazlamaly bolýar» diýip, ol düşündirmegini dowam edýär. Bostonyň görnükli we meşhur musulman ýolbaşçylarynyň biri hökmünde ymam Aid dürli diniň wekilleri tarapyndan geçirilýän Minnetdarlyk baýramçylygynyň dördüsinden üçüsine gatnaşýar we ol elmydama söz sözlemek üçin hristianlaryň buthanalaryna, sinagogalara (musaýylaryň ybadat-hanalaryna) we raýatlar guramalaryna çagyrylýar. Şeýle hem ol Kembrij munisipalitetinde (häkimliginde) sowallara jogap berýär, Kwinsi metjidinde geçirilýän juma namazyna gijä galman barmaly bolýar, soňra bolsa Çagalar keselhanasynda şepagatçylar üçin yslam dini boýunça maslahat geçirýär. Ymam Aidiň her bir iş günü uly şäherleriň ministrleriniň iş günü ýaly başagaýlykda geçýär.

Amerikanyň Birleşen Ştatlarynda bar bolan beýleki Musulman jemgyýetçilikleri ýaly Täge Angliýanyň Musulman jemgyýetçiligi özüniň ösüşi bilen bir wagtda başyndan gorkydyr alada hem geçirmeli boldy. 1990-njy ýylyň Nowruz aýynda Kwinsi metjidinde uly ýangyn tutaşyp, şonda ýangyn söndüriji bolümleriň üç derejesine hem habar ýetirmeli boldy. Geçirilen hasaplara görä, şol ýangyn takmynan ABŞ-nyň baş ýüz müň dollary möçberinde zyýan ýetiripdir. Aýdylyşyna görä, şol ýangyn kim-de bolsa biriniň metjidi ýörite otlamagy sebäpli tutaşypdyr, ýöne muňa degişli barlaglaryň gutarnykly geçirilmänligi zerarly, hiç kim hem günäkär edilmedi we azatlykdan mahrum bolmady. Şol betbagtçylyk jemgyýetçiligiň gamgyn bolmagyna we

edyň işlerinden elleriniň sowaşmagyna alyp bardy. Şunuň bilen baglylykda ymam Aid «Öňki döwürlerde Ýakyn Gündogarda ýa-da dünýäniň haýsy-da bolsa bir ýerinde musulmanlara degişlilikde bir gynançly waka ýüze çyksa, adamlar dessine bizi günäkärleýärdiler. Biz gorkuzyp telefon edýärdiler, hat ýollayardylar. Gahar-gazaply adamlar Yslam merkeziniň yerleşýän binasynyň önüne gelip, nãrazyçylyklaryny bildirýärdiler. Soň bolsa, ynha, hut şol ýangyn tutaşdy. Eger-de dünýäniň niredede bolsa bir ýerinde bulutlar üýşüp başlasa, ýagş hem hut şu ýere ýagýar.» Şol ýangyndan soňky bir ýylyň dowamynda musulmanlar jem bolup, ähli güýçlerini we tagallalaryny şol weýran bolan yerleri – metjidiň gümmezini, namaz okalyan otagyň köp yerlerini we din ugrundan bilim berilýän, ýagny medrese bölegini tãzeden dikeltmãge gönükdirdiler.

Emma ýangyn bolmanka-da Kwinsiniň musulmanlar jemgyýetçiligi şäheriň South Street köçesindeki metjide sygman, has giňrãk jaý gözleýärdiler. 1991-nji ýylda bu topar Miltonda satylýan bir uly binany tapdylar. Ol binada ön lezuitleriň (katolikleriň «Isla pygamberiň jemgyýeti» ordeniniň agzalary) merkezi yerleşipdir we onuň daşynda 7 akryk ýeri bolupdyr. Ol täze Yslam dini merkezini döretmek üçin tüýs amatly bolup göründi. Emma dessine Miltonda muňa garşylyk, gorkuly aladalar bildiriji garşylykly sesler eşidilip başlandy we bu meýle degişlilikde hat – da bolugsyz şübhenmelerem döredi. Ol ýerde ulaglaryň hereketi aša köpelmelmikã? Ol ýerde maşynlary goýar ýaly ýeterlik ýer bolarmyka? Bu Miltonyň adaty durmuşyna päsgel bermezmiã? Bostonyň hirurgy we musulmanlar jemgyýetçiliginiň görnükli ýolbaşçylarynyň biri bolan Dr. Mian Aşraf Miltondaky öz goňsulary bilen duşuşygyny ýatlaýar: «Olar biz bu ýere gaty köp adam getirmek bilen, olaryň ýaşaýan yerini wes-weýran ederis diýip alada galan ekenler. «Doğtor, siz bu ýerde namaz okamak üçin nãçerãk adam getirmekçi?» diýip, menden yerli gazetiň işgãrleriniň biri sorady. Men hem: «Siziň bilşiňiz ýaly, biziň uly mukaddes baýramçylyklarymyzda mümkin olaryň sany birnãçe müňe ýeter» diýip jogap berdim. Ýöne, hawa-da, her ýylda şeýle baýramçylyklaryň diňe iki sanysy bar. Şeýdip şol günüň ertesi» Musulmanlaryň

Dayana Ek Amerikanyň Massachusetts ştatynyň Kembrij şäherinde yerleşýän Garwardyň Dini taglymatlar mekdebinde sapak berýär. 1991-nji ýyldan başlap, Garwardda bir ylmy-barlag toparyna ýolbaşçylyk egýär. «Plýuralizm taslamasy» adyny göterýän şol topar Amerikanyň Birleşen Ştatlarynda täze dini başgadürlüligi öwrenmek bilen meşgullanýar.

Bu oçerk onuň «Tãze dini Amerika» atly kytabyndan saýlanyp alnan bir parçadyr. Ol kitap San-Fransiskodaky «Harper Collins Publishers Inc.» neşirýaty tarapyndan çap boldy we kitap satylýan yerleriň her birinden ony edinmek mümkin. © 2001 Dayana L. Ek awtorlyk hukugy bar.

1

1. T ze Angliyanyn Yslam dinini akademiasynda bir yař ayal synp otagynda kiçi yařly gyz-joralar bilen erkin gürleşip otyr.
2. Massaçusets Őatynda bar bolan iki sany yslam dini mekdebiniň biri. T ze Angliyanyn Yslam dini akademiasy Mugallym gapyda durup, bařlangyç mekdebiň okuwçylarynyň namaz okařsyny synlaýar.
3. Massaçusets Őatyndaky Őaron akademiýasynyň okuwçylary  yle namazynyň  n yanynda hezil edip oýnaýlar.

2

m nlerçesi Miltonda namaz okamaga gelerler» diýen s zbařlyly bir makala gazette peýda boldy. Bu meni  r n gynandyrypdy.»

Őol m lki satyn almak boýunça gepleşikler bařlandy. Emma yslam dini jemgy tçiligi  n nden etmeli t leglerini gepleřip, doly s wdalařançalar, musulmanlaryň  n nd ki bu m lki Miltonyň alyjylarynyň bir topary ABŐ-nyň bir million iki y z elli m n dollaryna barabar nagt pula olaryň elinden sogrup diýen yaly aldylar. «Őol aýy kekr ni hem biz yuwutmaly boldyk» diýip, Ařraf nygtady. «Adamlar bize degiřlilikde n me u in Őeýle iři etdilerk ?» diýlen sorag meniň kell mden cýkmady. Bu hakykatdan hem olaryň bizi kemsidip otursymyka? Muňa hiç ynanasym gelmedi,  nki meniň b tin  mr mde hiç kim meni kemsitm ndi.» Musulman jemgy tçiliginiň agzalarynyň k birleri aýgtylylyk bilen

bu iři kazylaryň garamagyna ge irmegi we hořniyetli goňsy bolup yařamak hukugy ugrynda gořeřmegi y rekerlerine d wd ler. Yene-de birn çeleri bolsa musulmanlara degiřlilikde Őeýle duřmançylykly hereket edilen yerde yerleřip yařamaga meýil bildirmediler. Bu bir kyn sorag we umuman Amerikanyň  gind ki ululy-kiçili Ő herleriň niresinde bolsa-da m lk satyn almakçy bolup, s wdalařan her bir immigrant jemgy tçiligi h li-řindi Őular yaly mesele bilen y zbe-y z bolup geldi hem t ze goňsularynyň garřylykly hereketlerine duçar boldular. Őonda hem musulman jemgy tçiligi elden giden m mkinçilige degiřlilikde dawa turuzmazlygy we geljege umyt bilen garap, bařga bir yeriň gozlegine cýkmaklygy makul bildi.

Biziň bagtymyza, k n wagt ge m nk , yarysýndan gowragy yewreýler bolan 15000 iletly ki eňr k Őaron Ő herinde  nki atçylyk fermasyny satyn almak

3

mümkinçiligi tapyldy. «Maňa jaň etdiler – diýip, Dr. Aşraf gürrüňini dowam etdirdi. Bir erkek kişi «Dogtor, mende siziň Yslam dini merkeziňize ýarar ýaly ýer bar. Men olaryň size näme etjek bolandyklary barasynda gazetde okadym. Siz ybadat eder ýaly ýer salmak isleýärsiňiz we meniň size bu babatda kömek edip bilerin diýen pikirim bar» diýdi. Şeýdip, ol meniň Şarona barmagyma sebäp boldy. Bu adamda elli bäs akra barabar, boş ýatan satlyk ýer bar ekeni. Men şol ýere dessine aşyk boldym.»

«Goňşularymyz ýene-de edil öňki ýaly kelle agyry döretmezlermi? Şonda biz näme ederis?» diýip Aşraf sorady. Bu gezek musulmanlaryň jemgyýetçiligi Şaron şäheriniň ýaşajylaryna özleri barasynda tanyşlyk açmak barasynda bir meýilnama işläp düzdüler. Ilki bilen olar ýolda duş gelen her bir goňşy adama yslam dini dog-

rusynda düşünje berýän wideokasseta berdiler. «Eger sizde sorag ýüse çyksa, biziň ýanymyza geliň, biziň bilen gepleşiň. Biz ýygnanyşarys, biz oturyp maslahatlaşarys, biz siziň soraglaryňyza jogap bereris». Musulmanlaryň işewürlük bilen önünden geçiren şeýle çäreleri oňaly netije beren ýaly görünýärdi, çünki Şaron täze musulmanlara gapylaryny açyp başlady. Ysraýyl ybadathanasynyň Ýahudylar jemgyýetiniň ýolbaşçysy Barri Starr Aşrafa: «Siz biziň şäherimizi baýlaşdyrarsyňyz diýip men pikir edýärim. Siz bu ýere täze bir zatlar getirersiňiz» diýdi. Starr Şaronyň Ruhanylar bileleşiginiň agzalarynyň ýyg-nagyny geçirdi we şonda olara musulmanlar jemgyýetçiliginiň wekilleri bilen görüşüp, tanyşmaga mümkinçilik tapyldy. Ruhanylar Şaronda Yslam dini merkezini döretmek barasyndaky teklibe bir agyzdan ses berdiler. Olar ýerli gazetde «Şaron Yslam dini merkeziniň gurluşygyny

1. Aýallaryň bir topary Täze Angliýanyň Yslam dini merkezinde. Olar Remezan aýy mynasybetli orazanyň başlanmagyny bellemek maksady bilen ýygnaşypdyrlar.
2. Massaçusets ştatyndaky Şaron Yslam dini merkezi-niň bir umumy binadadygyna garamazdan, erkekler we aýallar aýry-aýry ýerde durup namaz okaýarlar.
3. Bir ýaş musulman adam Täze Angliýanyň Yslam dini merkezinde geçirilýän milli namaz gününe gatnaşýar.

goldaýar» atly makalany ýerleşdirmek bilen özlerniň razylyk berýändigini beýan etdiler. Men ilkinji gezek Yslam dini merkeziniň geljekde guruljak ýerine onuň gurluşygynyň başlanan gününde baryp gördüm. Ol gün 1993-nji ýylyň ýagmyrly ýaz günleriniň biridi. Şol Merkeziň gurluşygynyň başlanmagy dürli dinleriň wekilleriniň, ýagny Ýahudylar jemgyýetiniň ýolbaşçylarynyň, katolik we protestant buthanalarynyň wekilleriniň, ruhy halypalaryň, ruhanlaryň gatnaşmagynda geçirilýän bir çärä öwrüldi.

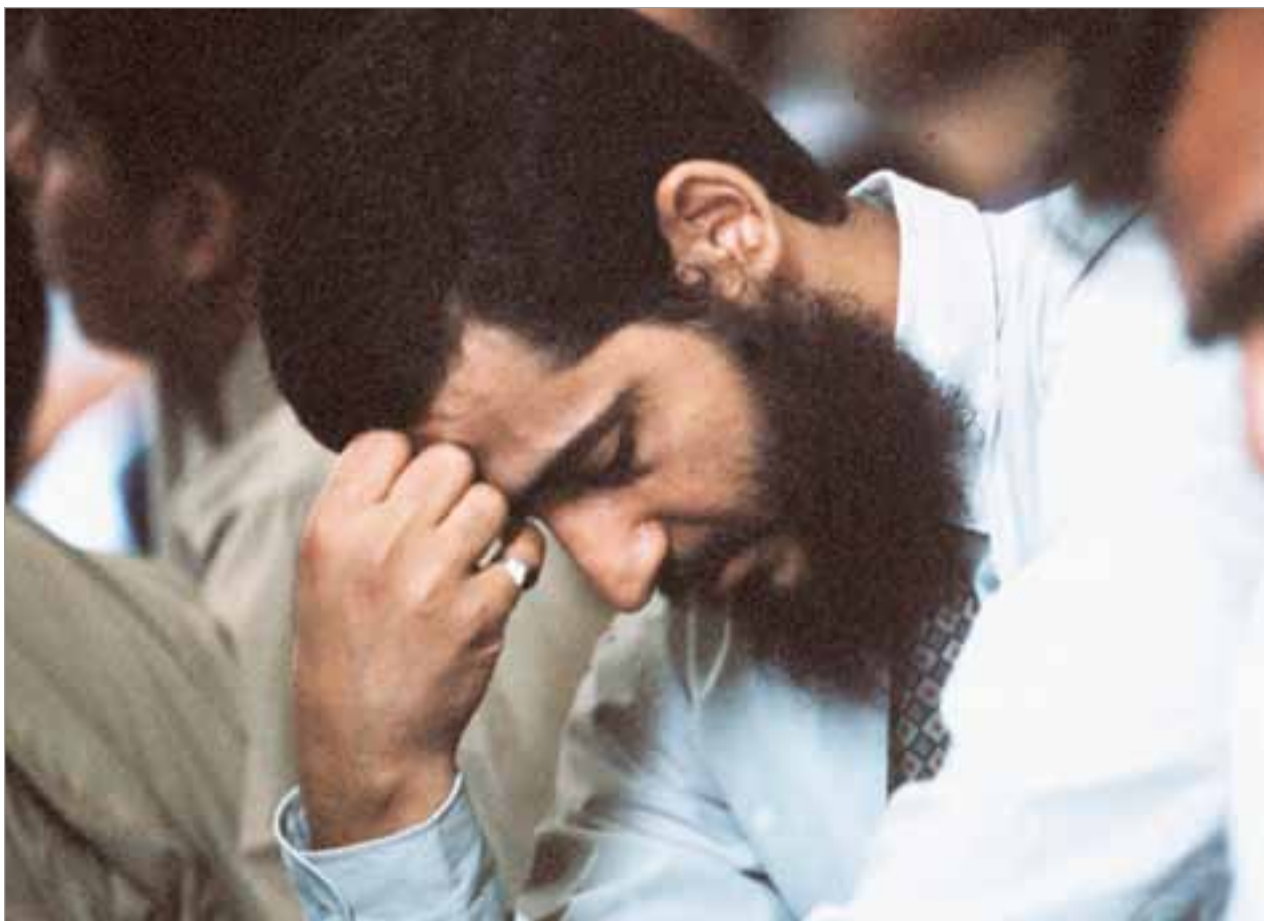
Olaryň hemmesi gurluşykçylaryň kellä geýýän başgaplaryny geýip, Musulmanlar jemgyýetçiliginiň agzalarynyň hataryna goşuldylar. Bu gaty ýerlikli boldy. Şol gün bularyň hemmesiniň pil bilen ýer agdaryp duruşlaryny gören adamlaryň köpüsi olar tarapyndan ähli dini jemgyýetçilikleriň özara gatnaşygynyň täze bir düýbi tutulýar diýlen pikirlerini beýan etdiler. Şol senäniň şanyna musulmanlar çyzyk-çyzyk nagşly bir uly çadyr gurupdylar, biziň hemmämiz bolsa aýdylan gutlaglarydyr sözleri eşitmek üçin şonuň içine üýşdik. Musulman ýaşlar toparynyň adyndan söz sözlän ýetginjek, ýaş musulman aýal meniň ýadymda gowy galdy. Ol eplenýän oturgyja çykyp, amerikan musulmanlarynyň öz täze goňşylaryna öz dini döp-dessurlaryny düşündirmek maksady bilen muňlerçe gezek gaýtalap aýtdy. «Yslam-bu parahatçylyk diýmekdir – diýip, ol nygtady. – Men hut şu yere, ýagny täze-täze pikirleriň we beýik hereketleriň dörap duran ýeri bolan Täze Angliýa şeýle

2

bir günün, özem dini ynamlaryň hiç kimiň garşysyna ugrykdyrylmaýan, gaýtam şol adamyň ahlak güýjüne goşant goşjak bir günün geljekdigine men ynanýaryn.»

Şondan iki ýyl geçenden soňra mukaddes Remezan aýynyň ahyrynda bellenilýän Eid al-Fitr baýramçylygyna gabatlap, täze merkez açyldy we bu baýramçylyk onda geçirilen ilkinji dabara boldy. Ol Gadyr gijesinden sanlyja gün soňra bellenilip geçildi. Edil öňyanynda çagba gelip, garly syrgyn bolup, ýer yüzüni buz örten hem bolsa, dabara geçirilen şol gün Hudaýyň eçilen gün şöhleleri sebäpli ýalpyldap duran güneşli gün boldy. Öň atçylyk fermasy bolan doňup ýatan meýdan bu ýere namaz okamaga gelen muňlerçe adamlaryň maşynlarynyň duralgasyna öwrüldi. Kalby buýsanç duýgusy bilen püre-pür bolan doktor Aşraf: «Şu günki gün Eid al-Fitr baýramçy-

ly Massachusetts ştatynyň resmi baýramçylygyna öwrüldi. Biziň tagallalarymyz bilen Eid al-Fitr baýramçylygy biziň musulman işgärlerimiz üçin aýlyk tölenýän dynç günüdür, mekdeplerde okaýan çagalarymyz üçin hem dini baýramçylykdyr. Biz Eid al-Fitr baýramçylygynyň hut biziň baýramçylygymyzydygyny adamlara düşündirmelidiris.» Ol Amerikanyň Prezidenti Klintonyň amerikan musulmanlaryna ýollan hatyny hezil edip okap berdi. Onda: «Mukaddes Remezan aýyny baýram edip belläp geçýänleriň hemmesini gutlaýaryn. Gapma-garşylygyň ýerine birek birege düşünmek ýoluny açýan gepleşigiň peýda bolan şertlerinde Hillari bilen bilelikdäki musulmanlaryň hemmesine öz gutlaglarymyzy iberýäris» diýen sözler bardy. Eid al-Fitr baýramçylygy mynasybetli okalan namazdan soňra adamlar topar-topar bolşup aşaklygyna indiler.

Eginde baýramçylyk lybaslarynyň iň gowylary – gözleriň ýagyny iýip barýan reňkli uzyn köýneklerdir jalbarlar, ýüz görülyän aýnanyň ownuk bölekleri bilen nagyşlanan mahmal penjekler, açyk gülgün reňkli parkalar, gymmatbaha inçe hilli afrikan nah matalaryndan tikiilen owadan egin-eşikleri bolan diýseň şadyýan dindarlar toparyny düzýän adamlar gysyň ertekilerdäki ýaly eçilen güňüne haýran galýardylar. «Men şular ýaly doňaklykly we sowuk Eid al-Fitr baýramçylygyny mundan ön hiç

wagt görmändim» diýip, afrika ýurdy bolan Gambiýadan gelen bir ýaş ýigit ýylgyryp aýtdy. Baýryň eteginde ýerleşen giň umumy jaýda miwe suwlary, kofe we ponçikler berilýärdi. Musulmanlaryň otuzdan gowrak ýurtda dörän şular ýaly ösüp barýan dini doganlyk bileleşikleriniň agzalary biri-birlerini: «Aýt baýramçylygyňyz mübärek bolsun!» «Dini baýramçylygyňyz oň bolsun!» diýip gutlaýardylar. Häzirki wagtyda şeýle doganlyk bileleşikleri amerikan musulman döp-dessurlaryny döretmek bilen meşgullanýarlar. Şu günki gün Täze Angliýanyň Yslam dini merkezi Amerikanyň yslam dininiň kiçi bir nusgasy bolup durýar. Onuň özüne mahsus bolan taryhy nesilleridir döwürleri, barha artýan aladalary hem medeni nukdaýnazardan biri-birinden tapawutly bolan ol ýa-da beýleki yslam dini jemgyýetinde yslam tejribesini ornaşdyryp, berkleşdirmek, şeýle hem amerikan topragyn-da Yslam institutlaryny döretmek ugrynda edýän tagallalary bar. Onuň musulman däl goňsulary bilen özara gatnaşyklary dogrusyndaky beýanaty has ulurak tejribäni şekillendiriji bir aýnadyr. Şol tejribe gorkuzmakdyr otlamakdan başlap, zolaklara bölmeklige garşy göreşe we iň soňunda-da başga dinlere uýýan jemgyýetçilikler bilen özara gatnaşyk köprülerini üstünlikli gurmaga çenli edilen tagallalary öz içine alýar. ★

1. Salgyt töleýjileriň maýa goýmalarynyň hasabyna maliýeleşdirilýän mekdep bilim programmalaryna gatnaşýan Ohayo ştatynyň Kliwlend şäherinde ýerleşen Oazis Yslam mekdebiniň birinji klas okuwçylary geografiýany öwrenýärler.
2. Nýu-Jersi ştatynyň Jersi şäherinde ýerleşýän Al-Ghazaly başlangyç mekdebiniň üçünji synpynda mugallyma okuwçylara geçirilmegi nazarda tutulýan barlag işine taýynlanmaga kömekleşýär.

3

3. Miçigan ştatyndaky Gündogar Lessing- da ýerleşän Uly Lessing Ýslam mekdebinde okuwçylar çagalar meýdançasynda oýnalyrlar.
4. Nýu-Jersi ştatynyň Jersi şäherinde ýerleşän Al-Ghazaly başlangyç mekdebiniň ikinji synpynyň okuwçysy kompýuter otagynda geçirilýän sapaga gatnaşýar.
5. Gysgajyk süreleriň iňlis dilinde okalşy kiçi ýaşly şu okuwçyda Gurhanyň wajyp baplary barasynda ilkinji düşünjäniň döremegine ýardam edýär.

4

5

Kaliforniýanyň musulman okuwçylary

Meri Rurk

Ynha, görseň ön hatarda oganlar ellerini göbekleriniň üstünde gowşuryp, gyzlar bolsa yzda saçlaryny ýaglyklary bilen ýapyp durlar. Bularyň şeýdip duruşlary şeýle bir tebigy bolmak bilen olaryň ýygnaýşan synp otaglary edil metjide meňzeyärdi. Musulman okuwçylarynyň on dördüsi öýle namazlaryny okamaga taýyn bolup durdular.

Daş-töwereginde okuw stollary, kitaplar, kartalar we film görkezýän proýektorlar bolan okuwçylaryň şu toparý ne okuw otagynyň içindäki bulam-bujarlyga, ne-de gapynyň daşyndaky gykylyga üns berýärdiler. Palos Werdes ýarymadasynda ýerleşýän bu orta mekdepde günortan nahar wagtydy we mekdep göýä bal arynyň öýjüginini ýada salýardy. Ýöne şol ogan-gyzlara iň möhüm bolup duran zat – ol-da musulmanlaryň gün dogandan gün ýaşýaça agyzlaryny beklemeli bolýan mukaddes Remezan aýynyň başlanandygydyr. Şu ýylda bolsa 14–18 ýaş aralygyndaky bu okuwçylar öz dinlerine uýýandyklaryny ümsümlikde hem bolsa hemmeleriniň gözleriniň önünde namaz arkaly beýan etmekligi ýüreklerine düwdüler.

Olaryň aýtmagyna görä, mukaddes Remezan aýynda jemagat bolup namaz okamak soňky döwürde beýleki dinlere garanda has köp gürrüni edilýän, has köp tankyt edilýän we has köp goraga mynasyp bolýan dine wepalydyklaryny görkezmeğiň bir ýoludyr. Şu mekdebiň täze okuwçylarynyň biri, ene-atasy asyl gelip çykyşy boýunça hindistanly 14 ýaşly Rehan Mutallip şeýle diýýär: «Meniň pikirime, hususan-da şular ýaly wagtda meniň dinimiň nämedigini adamlara düşündirmek örän wajypdyr. Biz stereotipleri ýok etmelidiris.»

Terrorçylaryň ABŞ-a hüjüm etmegi, Usama bin Laden we terrorçylykly Al-Kaýda ulgamy dogrusynda tükeniksiz tazelikler şäheriň eteginde ýerleşýän döwlet mekdebiniň çägendäki durmuşyň özgermegine alyp bardy. Bu mekdepde jemgyýetiň gurply orta gatlagynyň wekilleriniň çagalary okaýar we mekdep ýolbaşçylarynyň taýýarlan maglumatyna görä 3300 okuwçynyň 285-si musulmanlardyr. Takmynan baş ýyl mundan ön musulman okuwçylarynyň bir kiçeňräk toparý Musul-

man okuwçylaryň birleşigini döretdiler; okuw ýylynyň häzirki ýarymylynda bu gurama täze bir äheňe eýe boldy, namazlaryň jemagat bolup okalmagy hem onuň düzümleriniň diňe biri boldy.

Üstümizdäki ýylda bu Birleşik, umuman, ýok bolup giden ýaly boldy, çünki dünýäde ýüze çykan wakalar çagalary diýseň haýran galdyrdy we aljyraňny ýagdaýa saldy welin, okuwçylar okuwdan boş wagtly alyp baryan şu işini hatda wagtynda hasaba goşmagy hem ýatlaryndan çykarypdyrlar. «Ruhnama aýynyň (Sentýabryň) 11-den soň olar olar şokda boldylar. Olar nämäniň bolup geçýändigine degişli belli bir karara gelip bilmediler» diýip, gürrüni edilýän okuwçylar toparynyň ýolbaşçy-maslahatçysy Jeýmz Meçliň düşündirdi. Meçliň dini gözleg işleri bölüminiň hem okuw maksatnamasynda esasy dinleriň öwrenilişi bolan dünýä taryhy bölüminiň başlygy.

Haçanda, ahyrynda olar duşuşanlarynda, bu toparý beýle ünsli we tütanýerli bolan wagtyny görmändigini Meçliň belledi. «Geçen ýyl oganlaryň jemi başisi ýa-da sekizisi gelyärdi we olar ýygnaclaryny kadaly geçirmeýärdiler. Bu ýyl bolsa ygnaklaryň hersine orta hasap bilen 20 okuwçy gatnaşypdyr.» Adaty ýygnaclarda okuwçylaryň haýsy-da bolsa biri tarapyndan olaryň öz dinleriniň bir aspektine degişlilikde düşündiriş işleri geçirilýär, namaz okalyar we günortanlyk nahar iýilýär.

Klublaryň beýleki ikisi bolsa Palos Werdes mekdebinde kadaly esasda namaz okamak maksady bilen ýygnaýşylarlar: olaryň biri Täze durmuş kluby, beýlekisi bolsa Kristyň gullarynyň kluby bolup, ikisi hem hristian okuwçylary tarapyndan döredilipdir. Her bir diniň agzalarynyň topar döretmeklige hak-hukugy bardyr. Ýöne Kaliforniýanyň Bilim geňeşiniň gollanmalarına laýyklykda olar öz dinlerini wagyz etmeli dälirdler ýa-da kim-de bolsa biriniň dinini üýtgetmeklige baş goşmaly dälird. Dini öwrenmek şeýle hem döwlet mekdepleriniň umumy bilim maksatnamalaryna goşulýar, diňe şu sapak dini öwretmek nukdaýnazyryndan däl-de, eýsem taryhy we medeni nukdaýnazyryndan okadylsa şeýle. Palos Werdesde ýerleşýän orta mekdebiň musulman okuwçylarynyň köpüsi Eýran-

1

2

1. Kör çagalara hemayat bermek üçin Kaliforniýa ştatynyň Klowis West dünýewi mekdebinin ýokary synplarynda ulanylýan gurallaryň biri güberçek globusdyr. Mugallymyň ýardam etmegi bilen kuweýtli batyl okuwçy dünýä barada düşünje alýar.
2. Şabana Kaliforniýa ştatynyň Hantington Biçdäki Ýunion mekdep okrugynda dürs yazuwy öwrenýär. Bu okrugda tejribe maksatnamasynyň çäginde arap dili öwredilýär.

dan, Müsürden, Hindistandan we Ýakyn Gündogaryň we Orta Aziýanyň beýleki döwletlerinden Amerikanyň Birlleşen Ştatlaryna immigrant bolup göçüp gelenleriň çagalarydyr. Özleriniň beýleki okuw synpdaşlary ýaly musulman çagalary hem öz deň-duşlary tarapyndan beýan edilýän durmuşy we akademiki gysyşlara duçar bolýarlar. Şu ýylyň güzünden başlap bolsa musulman okuwçylar

hemme ýerlerde musulmanlara deňişlilikde barha ýaýrap barýan ynamsyzlyga garşy hem göreşmeli bolýarlar.

Meri Rurk. «Los Angeles Times» gazetiniň habarçysy. Esasan din barada makalalar ýazýar.

© 2001/Los Angeles Times Company – awtorlyk hukugy.

«Ilki olar nirädir bir ýerlere dagap gitdiler. Hujümleriň amala aşyrylan günü bolsa olaryň bokurdaklaryna düwün düşen ýaly boldy. Olar bu ýagdaýa çydap bilmediler» diýip, Meçling gürrüň berdi. Musulman okuwçylaryň Bileleşiginiň agzasy bolmaklyga isleg bildiren okuwçylaryň käbirlerine olaryň okuw synpdaşlary özlerine ünsi çekmezligi maslahat berdiler. «Olar: «Beýle işi etmäň» diýdiler» diýip, okuwynyň ýene-de iki ýyly galan on alty ýaşly Joş Mansur ýatlady. Ol okuwçylaryň bileleşiginiň ýolbaşçylarynyň biri. Ol bu Bileleşigiň okuwçylaryň umumy toparynyň arasynda siňip, ýok bolup gitmegi barasyndaky maslahatyň diňe iş ýüzünde ýslam dininiň talaplaryny berjaý etmeyänler tarapyndan berilendigini nygtady. «Olar yslamy radikal bir din hasap edýärler.»

Mansuryň özi bolsa muňa degişlilikde başga bir pikirde. Ol: «Mekdepde okuwçy musulmanlaryň sany köp – diýip düşündirýär – Biziň käbirlerimiz öz ynanýan zadymyzy iş ýüzünde birlikde berjaý etmegi makul bildik. Hut şeýle etmek bilen biz musulmanlaryň birlşmeginiň şöhratlandurylmagyny gazanyp biliris diýip umyt etdik.» Özleriniň gelip çykyşlarynyň aýry-başga bolandygyna garamazdan, bu okuwçylar dini düzgünleri berjaý edilýän maşgalalaryň agzalary bolup durýarlar. Bu maşgalalar üçin öz dinlerine uýmaklyk täze bir zat däl. Şeýle-de bolsa, üstümizdäki ýylda Remezan aýy has köpräk jogapkärçiligi we tutanyerlilik talap edýär.

Bu mukaddes aýyň birinji gününde okuwçylaryň birnäçesi namaz wagtynda Gurhandan ýatdan aýdyp berdiler. Olaryň biri 16 ýaşly Zeýad Maasarani arap dilini öz öýünde öwrenipdir. Ony oňa ejesi öwredipdir. Arap gepleşiklerini telewideniýe arkaly görmek bilen ol arap dilini ýadyndan çykarman saklaýar. Ol we ýene-de birnäçe okuwçy öz dininiň goragynda durmagyň gaýra goýulmasyzlygy barasynda pikirlerini beýan etdiler. Emma şol bir wagtda hem, başga okuwçylar tarapyndan tankyt edilende, ýetginjeklere mahsus bolan ynamsyzlygyň özlerinde üstün çykyandygy hem mälim.

«Men mekdepde özüme adaty ýetginjek hökmünde garalmagyny isleýärin. Ýöne men başga bir zat hökmünde, ýa-da ters bir zat hökmünde däl-de, hut musulman hökmünde kabul edilmegimi isleýärin» diýip Mutallip belledi. Onuň aýtmagyna görä, ol Remezan namazlaryny özbaşdak okap bermerin öýdüp, olary baryp mekdepde okayar. Okuwçylaryň beýlekileri bolsa namazlary bilelikde okasaň, özüni howpsyz, goragly duýýarsyň diýip düşündirdiler. «Bize ahlak taýdan ruhlamak gerek. Bu ýerde we umuman ähli älemde musulmanlar dürli meseleler bilen yüzbe-ýüz bolýarlar. Biziň olaryň ýeke dældigini bildiresimiz gelýär» diýip, Mansur aýtdy.

Bin Laden we Al Kaýda barasynda sorag berlen birnäçe okuwçynyň ýüzi gyzaryp gitdi. «Men musulman fundamentalistleri bardyr diýip pikir etmeyärin. Korrumpirlenen hökümetler we ekstremistler bar diýilse, onuň bilen ylalaşaryn» diýip Maasarani pert jogap berdi.

- 2
1. Pasadenadaky Westriž gyzlar mekdebinde türgenleşdiji musulman gyzlar üçin iki hepdelik sport okuwynyň dowamynda ýaş basketbolça jerime top zynşyny öleşdirmäge ýardam edýär.
 2. Dünýewi mekdebiň ýokary synplaryndan bir ýaş basketbolçy, musulman bolmak bilen, oraza aýynda gün ýaşandan soň agzyny açýar.

Mutallib bolsa birmeme obyektivräk gürlledi; «Men talyplara we Usama bin Ladene bu dini iş ýüzünde dogry berjý edýän musulmanlar hökmünde däl-de, eýsem bu dine düşünmeýän adamlar hökmünde garaýaryn. Musulmanlaryň aglabasy iş ýüzünde bu diniň düýp manysyny berjý etmek isleýärler. Men hem hut şeýle edýärim.»

Ynha, geçen aýyň içinde ene-atasy ABŞ-a Eýrandan göçüp gelen on dört ýaşly Maddi Gorob özüniň geýiniş görnüsi barasynda çynlakaý karara geldi. Aýallardan ýaglyk daňynmak talap edilmeyär. Kelläne ýaglyk daňmak bu asylylygyň we aýallaryň musulman düzgünlerine laýyklykda ýaşamaga ymtylanlygynyň alamaty bolup durýar. Mundan başga-da musulman düzgüni nikalaşmazdan öň jyns gatnaşyklaryna girmegi, spirtli içgileri içmegi gadagan edýär.

Eger Remezan namazlaryna baryan gyzlaryň aglabasy günbatar egin-eşiklerini geýip gelýän bolsa we namaz okalanda diňe başlaryna ýaglyk örtýän bolsalar, Gorob «bürenjek atmaly» meselesine gelende, öz geým-gejimlerini durşuna üýtgetdi. Indi ol, öz bedeniniň şeklini doly ýaşyrmak maksady bilen, uzyn etekli, eşiginiň ýokarky bölegi-de uzyn yeňli egin-eşiğe geçdi.

«Men indi hiç wagt bürenjek atmajagyma ant içýärim» diýip ol aýtdy. Bedeniniň şeklini doly ýaşyryan köýnek barasynda bolsa Gorob şeýle dowam etdi: «Birwagtlar meniň maksadym ikinji ölçegdäki eşikleri geýmekdi, erkekler bilen duşuşmaga gitmekdi we mek-

depde geçirilýän şowhunlara (ballara) gatnaşmakdy. Indi bolsa men özümiň musulman diýlip hasap edilmegimi isleýärim. Munda aýyp – syn edere hiç zat ýok.»

Gorob we Musulman okuwçylaryň bileleşiginiň başga-da gyzlary mekdepdäki musulman gyzlaryň aglabasynyň musulmanlara meňzedäýjek bolýan zatlary geýmekden daşda durýandyklaryny aýdýarlar. Gorobyň iň gowy joralarynyň biri on dört ýaşly Danýa Arafah bolsa: «Olar musulmanlara meňzemejek bolup şeýle bir jan çekýärler welin, indi musulman gyzlaryny beýleki gyzlardan tapawutlandyryp hem bolmaýar» diýdi.

Arafahni özi üç ýyldyr, başyna ýaglyk öptýär. Ene-atasy Müsürde we Palestinada doglan özi ABŞ-da dünýä inen Arafah aýallary gymmat baha göwher daşyna deňeýär we Gurhanda hem hut şeýle sözleriň bardygyny belledi. «Eger aýal başyna ýaglyk atsa, onda aýal çigit ýaly hem peselmeýär. Bu onuň goragy. Öz gymmatlyklaryny wagtyndan öň el-ýeterli edip goýmagyň näme ähmiýeti bar? Ençeme onýyllyklaryň dowamunda ABŞ-nyň görmüklü musulman we beýleki dini ýolbaşçylary ýaşamak üçin bu ýurda täze göçüp gelenlere öz dinlerine mahsus bolan egin-eşiklerini öýlerinde goýup, amerikan jemgyýetine aňsatlyk bilen garylyp-gatylmak üçin günbatarlylar ýaly geýinmegi maslahat berýärdiler. Adaty egin-eşiğe degişlilikde Arafahde bar bolan yhlasdyr höwes onda gelejege bolan başga bir düşünjäniň peýda bolmagyna alyp barýar. Ol hatda: «Hemme adamlar öz dinine mahsus egin-eşik geýen bolsa, örän oňat bolardy. Şeýle bolanda, biz biri birimiz barada has köp zat öwrenerdik.»

Remezan namazynyň birinji gününde Arafah bilen Gorob däliziň (koridor) ugrunda Meçliňniň okuw otagynyň ýanynda durup gepleşýärkärer, Bahareh Şayegan-Fatemi olar bilen tanyşlyk açdy. Ol bir gapdalda oturyp, bularyň jemagat bilen namaz okaşsyna syn edip durupdyr.

«Men bu ýere dört aý ozal Eýrandan geldim – diýip, ol beýleki gyzlara düşündirdi. Men musulmanlardan hiç kimi tanamaýardym, şonuň üçin hem özümiň kimdigimi we öz endiklerimi ýaşyryp gezdim.» Onuň futbolkasyna we jinsi balagyna seredip, onuň dogry sözleýändigine göz ýetirse boljak. Eýranda bolsa aýallar hiç ýeri görünmez ýaly bürenjekli we halatly. «Men gaty geň galýaryn» diýip, ol gepini dowam etdirýar we birden gülüp ugrayar welin, onuň demi tutulýar. «Bilýärsiňizmi näme, sen ýeke özüňkäň, sen suwuň diňe bir damjasy kimin. Bu ýerde beýleki musulman okuwçylar bilen bile bolsaň, onda sen köp damjadan ybarat bolan uly bir deňziň bölegi.»

Şayegan Fatemi özüniň ABŞ-da haçan-da bolsa adaty musulman köýnegini geýjekdigi barasynda hiç bir zat diýip bilmedi. Ol hatda şu talyplar bilen Remezan namazyny bilelikde okamak üçin ýene-de gelip biljekdigi ýa-da bilmejekdigi-de aýdyp bilmedi.

«Men şeýle haýran galdym. Maňa biraz wagt gerek» diýip, ol sözüni soňlady. ★

«Men Amerikanyň döwlet mekdeplerinde ders berýärim. Men şeýle-de öz çagalarymy Yslam mekdebinde okadýaryn.»

– Rawia Ysmaýyl, mugallym, Tolido, Ogaýo şaty

«Men Amerikanyň Birleşen Ştatlarynyň Ogaýo ştatynyň Tolido şäherinde döwlet mekdebinde mekdep mugallymy bolup işleýärim. Men şeýle-de öz çagalarymy ruh günü Yslam mekdebinde okadýaryn.

Men Liwanyň Beýrut şäherinde eneden doguldum. 1984-nji ýylda Birleşen Ştatlara geldim. Meniň dört sany ajaýyp perzendim bar. Men çagalar bilen işlemegi ähli zatdan eý görýändigim sebäpli mugallym bolmagy ýüregime düwdüm.

Yslam merkezinde men körpe çagalara bir sagat dini sapak berýärim, soňra bir sagat arap dilini öwredýärim, sapaklaryň arasynda olar günortanlyk naharyny edinýärler. Soňra biz hemme namazlary bilelikde okaýarys. Bu meniň özüm we maşgalam üçin saýlan kabul ederlikli ýeke-täk durmuş ýolumdyr. Musulman bolmaklyk meniň barlygymyň manysydyr.

Men öz okadýan döwlet mekdebimiň okuw otagymda hijab daňynýaryn. Çagalar maňa köp soraglar berýärler. Men hiç bir çaganyň meniň beýle etmegime geň galmagyny görmedim. Olar we olaryň ene-atalary özleriniň gaýry medeniýet we başga din bilen tanyşyandyklaryna begenýärler.

Meniň bilen goňuçylykda ýaşayan ähli musulman däl adamlaryň öz çagalaryna bilim bermek we maşgala gymmatlyklaryny saklamak barada edil men ýaly aladalanýandyklaryny görýärim. Men Ruhnama (sentýabr) aýynyň 11-inden soňra öz ýakynymda hiç hili maňa bolan ters garaýşy duýmadym.

Döwlet mekdebinde men körpe çagalara meniň dinimiň köp babatda olaryň dinine çalyndaşdygyny we iň bir möhüm zadyň biziň tapawutlylygymyz däl-de, eýsem menzeşligimiz dogrusynda işlemek bolmalydygyny düşündirmäge jan edýärim.»

DEMOGRAFIK MAGLUMATLAR

- ★ Amerikanyň Birleşen Ştatlarynda metjitleriň sany: **1209**
- ★ Ol ýa-da beýleki metjit bilen özara hyzmatdaşlyk edýän amerikan musulmanlary: **2 million**
- ★ 1994-nji ýyldan bäri metjitleriň sanynyň ösüşi: **25 göterim**
- ★ 1980-nji ýyldan bäri esaslandyrylan metjitleriň möçberi: **62 göterim**
- ★ Birleşen Ştatlarda ol ýa-da beýleki metjit bilen özara hyzmatdaşlyk edýän musulmanlaryň ortaça sany: **1625**
- ★ ABŞ-nyň metjitleriniň işine gatnaşýan yslamy kabul eden musulmanlar: **30 göterim.**
- ★ Özleriniň amerikan institutlaryna we syýasy işlere gatnaşmalydygyna «anyk razylyk beryän» amerkan musulmanlary: **70 göterim.**
- ★ Ol ýa-da beýleki ýeke-täk etniki toparyň barýan amerikan metjitleri: **7 göterim.**
- ★ Öz agzalarynyň içinde aziýaly, afro-amerikan we araplar bolan amerkan metjitleri: **90 göterim.**
- ★ Amerikan metjitleriniň işine zzygiderli gatnaşýan adamlaryň asly:

Günorta Aziýa ýurtlaryndan (pakistanlylar, hindiler, bangladeşliler, owganlar): 33 göterim.

Afro-amerikanlar: 30 göterim.

Araplar: 25 göterim.

Saharadan güntaradaky etraplardan bolan afrikanlar: 3,4 göterim.

Ýewropalylar (bosniýalylar, tatarlar, kosowarlar we beýl.): 2,1 göterim.

Akýagyz amerikanlar: 1,2 göterim.

Asly Günorta-Gündogar Aziýa yurtlaryndan bolanlar (malaýziýalylar, indoneziýalylar, filippinliler): 1,3 göterim.

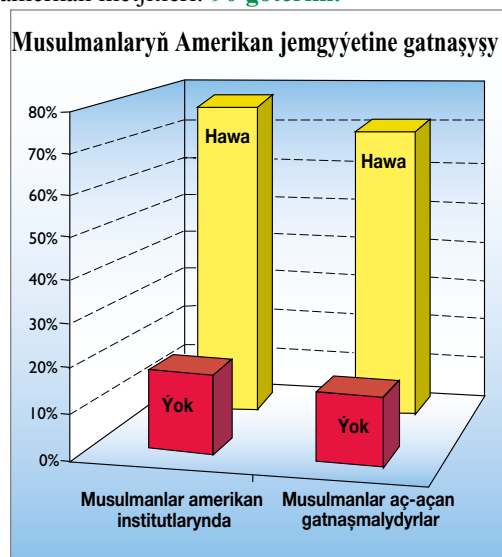
Karib deňziniň sebitindäki ýurtlardan bolanlar: 1,2 göterim

Türkler: 1,1 göterim.

Eýranlylar: 0,7 göterim.

Ispan dilli amerikanlar/Latyn Amerikasy yurtlaryndan: 0,6 göterim.

- ★ Gurhana we Sünnülige berk eýerýän diýip pikir edýän amerikan metjitler: **90 göterimden gowrak.**
- ★ Gurhany onuň maksadyny we döwrebap şertleri nazarda tutmak bilen düşündirmeli diýip pikir edýän amerikan metjitleri: **71 göterim.**
- ★ Kömege mätäçlere käbir kömekleri beryän amerikan metjitleri: **70 göterime barabar.**
- ★ Doly iş gününde işleýän mekdepleri bar bolan amerikan metjitleri: **20 göterime düzýär.**

Ýokarda berilen maglumat «Mosque in America: A National Portrait»-de (Amerikada metjit: ýurt möçberinde häsiýetnama), 2001-nji ýylyň Gurbansoltan (aprel) aýynda çap edilen syndan alyndy. Ol «Faith Communities Today» ady bilen amerikan kongregasiýalarynyň has uly möçberde alnyp barylýan barlagynyň bölegini düzýär; oňa diniň Konnektikut ştatynda ýerleşen Hartford ylmy barlaglary institutynyň Hartford Seminary tarapyndan ýolbaşçylyk edildi. Aşakdaky musulman guramalary bu barlagyň bilelikdäki hemaýatkärleri bolup çykyş etdiler: Amerikan-yslam gatnaşyklary boýunça Gurama, Demirgazyk Amerikanyň Yslam jemgyýeti, ymam U. Din Muhammediň Ruhy edarasy we Demirgazyk Amerikanyň Yslam topary.

Bu neşirde getirilýän çyzgylaryň, görkezijileriň ählisi şol barlagdan alyndy.

1

2

3

1. Nýu Meksika ştatynyň demirgazygynda 20 ýyl mundan öň demirgazyk-afrikan nusgasynda gurlan Dar al Islam binasy metjidi, mekdebi we düşelgäni öz içine alýar.
2. Nýu Meksika ştatynyň Abikwui şäheriniň golaýynda ýerleşýän Dar al Islam metjidiniň daşynda namaz okalýar.
3. Tennessi ştatynyň Memfis şäheriniň musulman jemgyýetiniň jaýynda namaz okalyşy.

4

4. ABŞ-da Musulmanlaryň gününe bagyşlanan dabaraly ýöriş başlanmazyndan öň, Nýu-York şäheriniň Manhetten böleginiň Madison şayolunda öýle namazy okalýar.
5. Filadelfiýa metjidindäki Bawa jemgyýetiniň agzalarynyň namaza duran pursady.

5

Amerikan metjitleri

Geçen asyryň togsanynjy ýyllarynyň ahylarynda geçirilen barlaglaryň netijelerine görä, Birleşen Ştatlarda 1200-den gowrak metjit we yslam merkezi bardyr, emma olaryň diňe 100-isi metjit hökmünde gurlandyr. Bu barlagdan görnüşi ýaly yslam kongregasiýalarynyň köpüsi öz işlerini başga maksatlar üçin gurlan jaýlarda başladylar. Ilki-ilkiler bu binalarda ýangyn stansiýalary, teatrlar, ätiýaçlyk jaýlary we dükanlar bardy.

Emma 1965-nji ýyldan soňra Birleşen Ştatlara dürli ýurtlardan musulmanlaryň köp sanlysy gelende ýagdaý üýtgedi. Hut şol wagtlar ýeke-täk maksady musulman jemgyýetlerine hyzmat etmek bolan namaz okalyan jaýlar, ýerli klublar we etrap medeni merkezleri hökmünde metjitleriň gurluşygy başlandy. Şu günki günde amerikan musulmanlarynyň dini köpdürliligi, etniki aslynyň baýlygy we köp toparlylygy binalaryň taslamalarynyň dürli-dürli görnüşleriniň döremeginde we gurnalş şekilleriniň köp bolmagynda öz şöhlelenmesini tapýar.

Kembrijdäki Massaçusetiň tehnologik institutyň yslam binagärçiligini öwrenmek boýunça Aga Han Bölüminiň baýry ylmy işgäriň wezipesinde işleýän suratçy we metjitleriň binagärçiliginiň ýazgysyny ýörediji doktor Omar Halidi Birleşen Ştatlarda metjitleriň binagärçiliginiň üç görnüşiniň üstünlikli peýdalanylmasy we giňden meşhurlygyny şeýle düşündirýär.

«Birinjiden, bir yslam ýurdundan ýa-da yslam ýurtlarynyň birnäçesinden alnan we üytgewsiz amerikan topragyna geçirilen adaty binagärçiligi özüde jemleýän metjitler bardyr – diýip, doktor Halidi düşündirýär. – Ikinjiden, adaty däbiň üytgedilen görnüşini görkezýän we käbir ýerde amerikan binagärçiliginiň alamatlary bilen utgaşýan metjitler bar. Üçünjiden bolsa, düýpgöter täze binagärçilikli metjitler hem duş gelýär. Meselem Demirgazyk Amerikanyň yslam jemgyýetiniň Indiana ştatynyň Pleýnfil şäherindäki karargähi (ştab-kwarterasy).»

Bu üç görnüşdäki metjitleriň köpüsi ders otaglarynyň, kitaphanalaryň, auditoriýalaryň, ylmy maslahat otaglarynyň, kitap dükanlarynyň, aşhanalaryň, söhbetdeşlik we dynç alyş yerleriniň, hatda ýaşayş jaýlarynyň wezipelerini hem yerine ýetirýärler.

1. Indiana ştatyndaky Ewanswilliň Yslam merkeziniň pyýada geçelgesiniň görnüşi. Bu bina Orta Günbataryň adaty şäherýaka binagärçilik alamatlaryny öz içine alýar.
2. Indiana ştatyndaky Ewanswilliň Yslam merkeziniň içki görnüşi.
3. Demirgazyk Amerikanyň Yslam jemgyýetiniň Indiana ştatynyň Pleýnfilidäki 1979-njy ýylda gurlan binasynyň asuda görnüşi bar. Bu binada metjit, kitaphana we iş otaglary bir bitewiligi emele getirýär.

Metjitleriň binagärçiliginde göz önünde tutulan başga bir ýagdaý – bu aýallar üçin namaz okalyan yerleriň bolmagydyr. Amerikada aýallar metjitleriň işiniň aýrylmaz düzüm bölegidir we musulman jemgyýetinde örän işjeň orny eýeleýärler. Adaty amerikan musulman

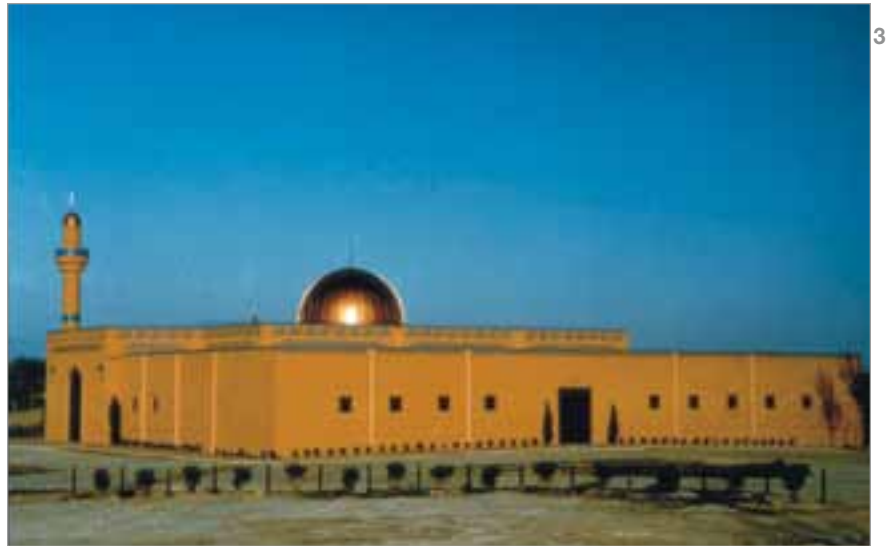
3

maşgalasynda onuň agzalarynyň ählisi namaz okaýarlar, bu bolsa aýallar üçin aýratyn ýeriň bölünmeginiň zerurlygyny ýüze çykarýar, düzgün bolşuna görä, ol ýerler ýarym gatda ýerleşendir (köplenç birinji we ikinji gatyň aralygy).

Köp ýagdaýlarda Demirgazyk Amerikanyň metjitleriniň binagärçiligi şol etrabyň agdyklyk edýän bi-

nagärçiligini şöhlelendirýär. «Wagtyň geçmegi bilen geçmişiň we täzeçilligiň şowly utgaşmasyny şöhlelendirýän ol ýa-da beýleki nusgaly binagärçilik işlenilip düzüler – diýip, doktor Halidi öndengörüjilik bilen aýdýar. – Günbatarda peýda bolan täze metjitleriň gümmezler ýa-da minaralar bilen hiç hili umumylygy ýokdur.» ★

1. Arizona ştatynyň Tempdäki metjidi özüniň gümmezi we minarasy bilen has adaty görünyär.
2. Günorta Kaliforniýanyň Bewerli-Hillzdäki Yslam merkezi.
3. Tehas ştatynyň Hýustonynda Yslam jemgyýetiniň geçen asyryň togsanynjy ýyllarynyň başynda bina edilen jaýy.
4. Pullmandaky (Waşington şaty) adaty minara Yslam merkezine görk berýär.
5. Çikagodaky (Illinoýs şaty) Yslam Ýurdy metjidiniň içki görnüşi.

6

7

8

6. Albuquerkedäki (Nýu Meksiko ştaty) Yslam merkeziniň täze binagärçiligi geometriýanyň mümkinçilikleri, giňişligi peýdalanmak, düzüm gurluş usullary we serişdeleriň ulanylyşy baradaky dowam edip gelýän düşüňjeleri (däpleri) üýtgedýär.
7. Gurluşygy 1991-nji ýylda tamamlananyndan bäri, bu ýslam Merkezi Nýu-Ýorkuň merkezi böleginiň ajaýyplyklarynyň birine öwrüldi.
8. Waşingtonyň Yslam medeni merkeziniň (Kolumbiya Federal okrugy) agzalarynyň biri juma namazyndan soň, adaty binagärçilik tärinde gurlan içki görnüşe tomaşa etmek üçin eglendi.

1

2

3

1. 2001-njy ýylda Remezanyň ilkinji gününde ABŞ-nyň Harby-deňiz flotunyň yslam dinine uýyan deňizçileri gäminiň gorumynda namaz okadylar.
2. Dindar musulman Nýu-Yorkuň iň uly metjitleriniň birinde Remezanyň – bir aýlap agyz beklenip, päklenilýän aýyň, ilkinji gününde Gurhandan süreler okaýar.
3. Musulman we onuň aýaly Arizona ştatynyň Günorta dagynyň belent gerşinde durup çuňňur, näzik duýgy bilen Remezanyň başlanmagyny habar berýän täze aýyň dogmagyna garaşýarlar.

4. Amerikanyň ähli künjeklerinde musulmanlar Remezany dürli-dürli ýagdaýda belleyärler. Günün dowamynda agzyňy beklemeleklik Remezany düzgünleriniň diňe bir bölegidir. Amerikada musulman maşgallarynyň we metjitleriniň köpüsünde musulmanlar günün yaşan wagtynda uzakly gün dowam eden agyz beklemeňiň agzaçaryna ýygnaýarlar, oňa musulman bolmadyk dostlarynyda çagyýarlar. Bu ýerde Miçigandaky musulman maşgallarynyň biri agzaçara taýýarlanýar.

4

5

6

5. Prezident Buş 2001-nji ýylyň Sanjar (noýabr) aýynyň 19-ýnda, başgüni Waşingtonda (ortada) ymam Abdulla Muhammed Al Hujyň (çepden) Ak Tamyň Nahar iýilýän otagynda Iftaar naharynyň önüsyryndaky dogasyny diňleýar. Stoluň başynda (sagda), Döwlet kätibi Kolin Pael hem otyr.

6. San-Fransiskonyň dünýewi mekdepleriniň birinde musulman aýal Remezanyň – musulman senemasynyň iň mukaddes aýynyň manysy we ony berjaý etmek etmek barada ýokary synp okuwçylaryna gürrüň berýär.

1

2

4

3

1. Doktor Leyla Haddad Miçigan ştatynyň Dearborndaky saglygy gorayyş merkezleriniň birinde näsagy gözden geçirýär.
2. Dükänçy Kaliforniýa ştatynyň Frimontdaky dükanlarynyň biri üçin telefon arkaly sargyt alýar, ol etrap ol ýerde ýaşayan 60000-den gowrak owganlara hyzmat edýär.
3. Nýu-York şäherinde taksi şurüjüsü bolup işleýän päkistanly musulman baş wagtyna namaz okamaklygy özüne dartgynly işiniň hötdesinden gelmäge ýardam berýändigini aýdýar.
4. Nýu-York şäheriniň Bruklindäki içgileri öndürýän şerketiň eyesi öndürýän önümlerini görkezýär.

AMERICAN FAMILY SUPPORT CENTER الأمريكية لرعاية الأسرة

5

6

5. İşgärler Nýu-Ýork şäheriniň Bruklindäki arap amerikanlaryna goldaw beriji merkeziniň daşynda toplanýarlar.
6. Musulman aýal Ogaýo ştatynyň Kolumbusdaky azyk önümlerini paýlaýjy merkezleriniň birinde gaplaýjy hataryň işini ugrukdyrýar.

Ynançlar we bank işleri

Şeril Jin

Minneapolisli Adbirizak Bille, dinine berk uýýan musulman, awtobusly gatnadyş hyzmatlaryny hödürleýän hususy işine başlaýjak bolanda çykgynsyz ýagdaýa galdy. Billä hususy işini herekete girizmek üçin bankdan karz pul gerek boldy, emma yslam kada-kanuny göterim tölemegi ya-da bergini tölemekde rebany gadagan edýär.

Soňky wagtlara çenli Bille ýaly musulman telekeçilerine mümkinçilikler çäklidi. Magtymguly (maý) aýynda Doganlyk şäherleriň toparlarynyň tagallalary arkaly Bille immigrantlary inlis dili sapagyna gatnadyan hususy şeraketiniň göterimsiz maliýeleşdirilmegini gazandy.

Bille Sent-Poldaky etrapçalary abadanlaşdydyrys merkezinden karz alan 15000 amerikan dollaryna 3–4 adamlyk mekdep awtobusyny satyn aldy. Bu topar Billeniň bergisini üzmeği üçin 2000 amerikan dollary möçberinde alnan girdejisini almagy göz önünde tutpdy. Bille hiç hili göterim tölänok, çünki girdeji göterimiň ornuny tutýar, ady agzalan merkez bolsa, entegem ýyllyk girdejinu alýar.

«Men göterim tölänimden, telekeçilikden daşda duranymy gowy görýärim» diýip Bille aýtdy. Karz puly şeýle almaga mümkinçilik bolmadyk bolan bolsa, belkem maňa awtobus satyn almak üçin pul ýygnamak gerek bolardy ýa-da dostlarymdan göterimsiz pul karz almaga synanyşmaly bolardym diýip, ol düşündirdi.

Doganlyk şäherleriň musulmanlary geçen ýyl döwletiň jogapkär wezipeli adamlaryny, karz berijileri we raýat önbaşçylaryny musulmanlara alternatiw maliýeleşdirmiş bilen pul bermek, ýagny dowam edýän düzgünleri bozmazdan, yslamy ynanjy olara uýgunlaşdyrmak barada habarly etmek dogrusynda işlediler.

Bankyň wekilleri berk düzgünleriň musulmanlaryň alternatiw maliýeleşdirmä zerurlygyny kanagatlandyrmaga päsgel berýändigini aýdýarlar. Musulmanlar we maliýe ýolbaşçylary bu ýerde işiň diňe bir şahsy ýa-da dini meselä syrykmaýandygy bilen ylalaşýarlar; emele gelen ýagdaý jemgyýetçilik we ykdysady häsiýetli mesele bolup durýar. Ol ýolbaşçylar alternatiw maliýeleşdirmaniň bolmazlygynyň yslamy telekeçileriň nähili oýlap tapyjylygy we başarnyklygy görkezip biljekdigini, şeýle-de işewürlük hereketiň nähili ösüş çäginde ýetip biljekdiklerini görkezdi; muňa Doganlyk şäherleriň toparlarynyň üstünlikleri aýdyň mysal bolup biler.

Yslamy jemgyýetleriň sany we baýlygy ýurt möçberinde artýar. «Islamik Horayzens» žurnalynyň maglumatyna görä, Birleşen Ştatlarda ýaşayan 6 million musulman jan başyna 35000-den 45000 amerikan dollary möçberinde girdeji alýarlar, bu bolsa ýurt boýunça 27000 amerikan dollaryny düzýän görkezijiden ep-esli artykdyr.

Bar bolan maglumatlara görä, Doganlyk şäherlerde 75000 musulman ýaşayar (baş ýyl mundan ozal 45000 töweregidi). Minnesota ştatynda 100000 musulman ýaşayar. Girdeji bermeyän toparlar işewürlük hereketi boýunça geçirilen sapaklarda alternatiw maliýeleşdirmäniň zerurlygyna düşündiler. Bu zerurlyk Birleşen Ştatlara Somaliden ýaňy-ýakynda gelen immigrantlar üçin has-da döwrebap bolup durýar, sebäbi olar yslam dininiň düzgünlerine beýlekilerden berkräk eýerýärler. Minnesotadaky somalili bosgunlaryň sany ýurt boýunça iň ýokary bolup durýar, bar bolan maglumatlara görä olaryň sany 40000-dir. Şu ýylyň başynda Sent-Poldaky etrapçalaryň ösdürmek we abadanlaşdyrmak boýunça merkeziň serenjam beriji direktory Maýk Temali ownuk telekeçiligi maliýeleşdirmek maksady bilen rebadan erkin (ýagny göterim almazdan) maýa goýumyny goýmaklyga girişdi. Temali musulman immigrantlarynyň göterime karz pul alyp bilmeýändigini sebäpli hususy telekeçilige başlamak islemeýändigini görýärdi.

Golaýda maliýeleşdirmäniň birnäçe ýerli yslamy maksatnamalary yerine ýetirilip başlandy ýa-da meýilleşdirilmäniň basgançaklarynda duruldy:

- «Filips Kommýuniti Dewelopment Korporeýşin», şeýle-de Minneapolisniň etraplarynyň ösüşi we abadanlaşdyrylyşy boýunça gullugy kärhananyň musulman hojajynyna göterimi dolandyrys salgydyna çalşyrmak bilen karz pul berdiler. Olaryň ikisi-de maksatnamalary musulmanlara has kabul ederlikli derejede etmek üçin işleýärler.
- Minneapolisniň etraplaryny ösdürmek we abadanlaşdyrmak boýunça şeraketleriň konsorsiumy iki sany yslamy işewürlük kärhanasyny karz pul bermek boýunça ýygnaýan salgytlaryň esasynda iki sany amaly synag maksatnamasy hökmünde üpjün etdi. Bu girdeji bermeyän topar iki ýylyň içinde töwekgelçilikli (wençur) maýa goýumynyň kiçi gaznasyny döretmek isleýär.
- Minneapolisdäki bir ýyl mundan ön döredilen «Dolson Oto Diler», ulanylan ulaglary satmak boýunça del-

lalçylyk şereketi, öz müşderilerine göterim almazdan karz pul bermegi göz önünde tutýar.

- Tutuş ýurt möçberinde şereketleriň bir topary, ýagny «Amerikan Haus Faýnens Lariba» we «Em Si Aý Faýnensl Serwisiz» ýeňil maşynlary we enjamlary kärendesine berýärler, şeýle-de Minnesotada ýaşayan adamlara öýler we kärhanalar üçin göterimsiz maliýeleşdirmäni hödürleýärler. Tagallalar ylaýta-da öýleriň musulman eýelerine gönükdirilýär.
- Doganlyk şäherleriň topary Karz pul beriş yslamy bileleşigini döretmegiň üstünde işleýärler.

«Uellz Fargou end Kompani» we «Ýuniwersiti bank» ýaly banklar yslamy işewür kärhanalara kömek bermegiň we şahsy emläk hökmünde öýleri almakda ýardam etmegiň mümkinçiliklerini öwrenýärler.

«Muňa ägirt uly zerurlyk bar – diýip, Doganlyk şäherleriň girdeji bermeyän birnäçe toparlaryna we yslamy telekeçileri maliýeleşdirmäni guramak meseleleri boýunça banklara konsultasiýa (maslahat) beriji Wafik Fannun pikir edýär. – Doganlyk şäherleriň musulman jemgyýeti muny eýýäm on ýyldan bäri ýerine ýetirmäge synanyşýar.»

Minnesota ştatynyň Sent-Pol şäheriniň kiçi etraplaryny ösdürmek we abadanlaşdyrmak boýunça Merkez bilen baglaşylan maliýeleşdirmäniň göterimsiz ylalaşygy – bu musulmana Doganlyk şäherleriň ýaşayyş jaýlaryna we kärhanalara hyzmat edýän hususy şereketine azyk önümlerini ýerlere eltip bermekde zerur bolan ulag we enjamlar üçin bergisini bermäge ýardam edýär.

«Minnesotanyň birnäçe musulmanlarynda bankdan adaty karz puly almakdan başga çykalga ýok. Biz bu zatlaryň hemmesini mätäç bolanymyz üçin edýäris. Ulgam şeýle. Men muny bir gijäniň dowamynda üýtgedip bilmeýärim, yöne nämedir bir zatdan başlamaly bolýar.»

Minnesotanyň Yslam merkeziniň ýerine ýetiriji direktory Hamdi El Swaf yslam örän çalt ösýän din bolsa-da, musulmanlar jemgyýet tarapyndan köpräk düşü-

Şeril Jin «Paýeniýer Pressiň», Minnesotanyň Sen-Poldaky gazetiniň işewürlik boýunça habarçysydyr.

Awtorlyk hukugy © 2001 «Paýeniýer Planet»/Sent-Pol (Minnesota) «Paýeniýer Press»/TwinCities.com

nilmegi üçin entegem göreşmeli bolýarlar diýip aýdýar.

GÖTERIME ALMAK WE BERMEK GADAGAN EDILÝÄR

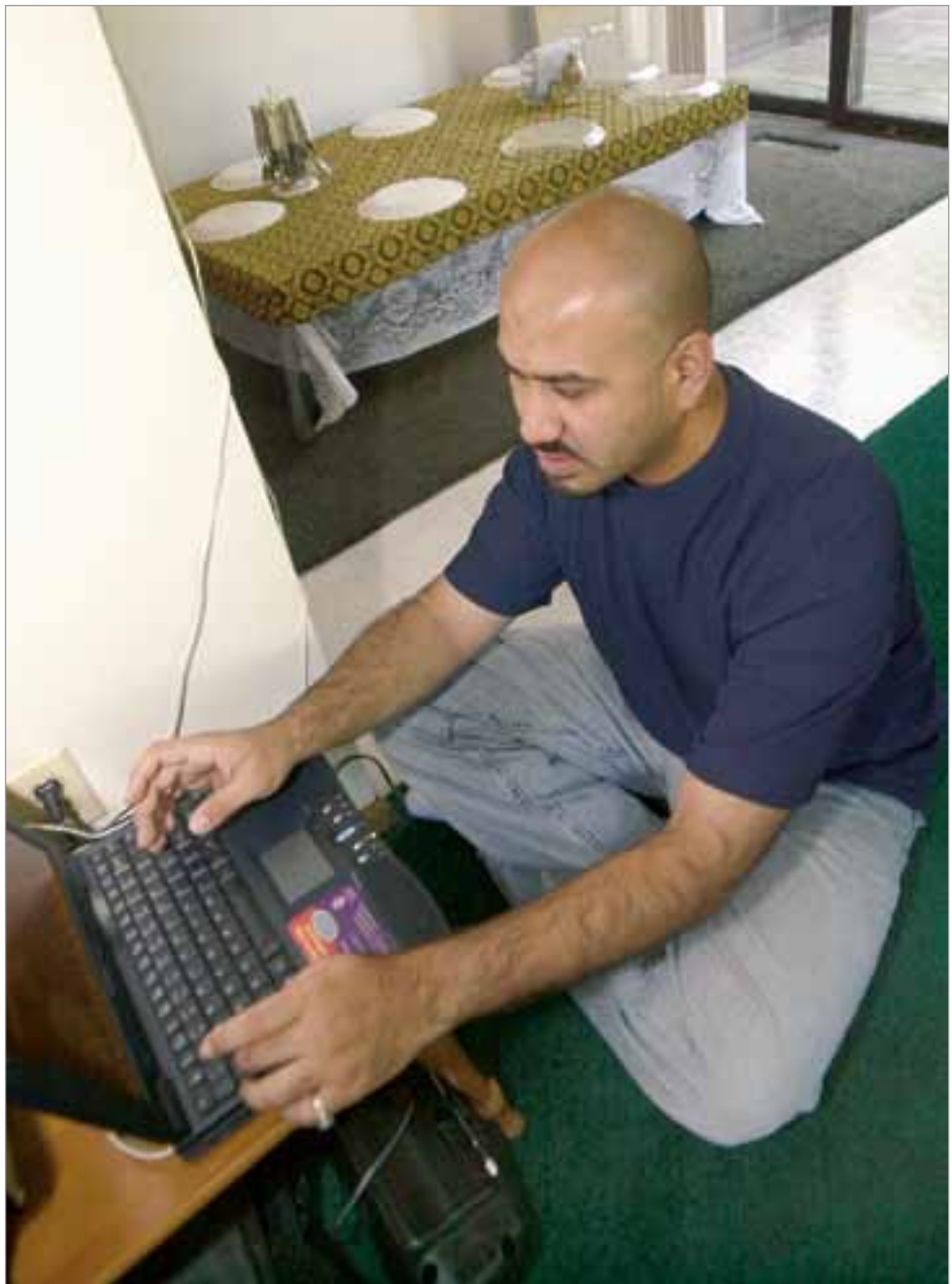
Afrikanyň, Aziýanyň, Hindistanyň, Ýakyn Gündogaryň we Gündogar Ýewropanyň musulmanlary 1400 ýyl mundan ozal berkarar edilen dine eýerýärler. Yslam kanuny ýa-da şerigat Allanyň mukaddes kitabyna we Muhammet pygamberiň hadyslaryna esaslanýar.

Yslam kanuny göterim almagy we göterime bermegi berk gadagan edýär. Gurply adama özünden has şowsuzrak adama pul berip, ondan gazanç etmek laýyk dälidir. Puldan diňe jemgyýetiň gülläp ösmegine ýardam etmek üçin bilelikde peýdalanylýar.

Bu ynanç musulmanlaryň karz pula öý, ýeňil awtoulag satyn almagyna ýa-da okuwyna tölemegine, hususy telekeçilige başlamagyna, bergilerini tölemegine, karz kartlaryny ulanmagyna ters täsir edip biler. Göterimleri tölemek musulmanyň öz ynanjyna nähili eýerýändigine baglylykda uly ýa-da ähmiýetsiz päsgelçlik bolup biler. Doganlyk şäherleriň adaty musulmanlary öýleriň eýeleri dälidir we bankda süýşürintgi hasaplary ýokdur. Eger olaryň süýşürintgiler hasaby bar bolsa-da, adaty ondan gelyän göterimi olar haýýr-sahawat maksatlary üçin berýärler.

Yslam kanuny boýunça kabul ederlikli maliýe ylalaşmalary satma we satyn alma şertnamalaryny, töleg kärendesini ýa-da kärendä bermäni, göterimsiz karz puly, ozüne düşýän gymmat we girdeji şertnamalaryny, gymmat bahaly kagyzlara maýa goýumuny, ýoldaşlygy we hyzmatdaşlygy öz içine alýar.

Osman Aly Minneapolisdäki Somali restorany bolan Tarike bir gezek ulanarlyk iýmit üçin azyk önümleriniň 400 görnüşini eltip bermek boýunça hususy işine başlanda we bu restoranda çäreleri geçirende satyn alma we satma şertnamasyndan peýdalandy. Etrapçalary ösdürmek we abdanlaşdyrmak boýunça merkez 1995-nji ýylyň önümi bolan «Doj Karawan» kiçi wany satyn aldy we ony soňra Ala bir ýylyň dowamynda her aýda 443, 64

Musulman kanuny göterim tölegini we göterim almagy gadagan edýär. Şonuň üçin şahsy emlägiň satyn alynmasynda we satylmasynda kynçylyklar döräp biler. Bu ýaş öý eýesi Gündogar Afrikada ýaşayan kakasyndan alan iş maglumatyny elektron poçta boýunça maslahatlaşmak üçin garaşýar.

möçberinde amerikan dollaryny tölemek şerti bilen 5323 amerikan dollarda girdejili satdy.

Doganlyk şäherleriň beýleki musulmanlary welin, juda çäkli mümkinçilikli şeýle şertler bilen garşylaşandygy üçin, öz süýşürintgilerinden peýdalandylar we öz maşgala agzalarynyň we dostlarynyň jomartlygyna bil bagladylar, ýagny köp babatda beýleki musulman

toparlary ýaly hereket etdiler. Şeýle musulmanlar, hususan-da Somali jemgyýetinde, «umumy gazna» pul goýup, maýa goýumy klubyna meňzeş bir zat döredenleri hem bolupdy.

Şeýle musulmanlaryň hataryna ýerli somalililere gezelenç ýeri bolup hyzmat edýän Karmel-Sukda, Minneapolisdäki agaçlar oturdylan kiçeňräk seýilýolda «Gözel zenan» atly dükany açan Halime Ýusef hem girýär. Ýusef, onuň somalili hyzmatdaşy we ol ýerde ýerleşýän dört sany dükanyň eýeleri maliýe gutusyny döredtiler: her dükan aýda 1000 amerikan dollaryny goýýar we dükanlaryň biri 5000 amerikan dollaryny alyar diýip ol düşündirýär. Geljekki aýda 5000 amerikan dollary beýleki dükana berilýär we şeýle görnüşde tä baş dükanyň ählisi şol ýygnaalan puly alyança dowam edýär. Soňra bu iş ýene-de gaýtalanýar.

Ýusef bu göterimsiz puly Çikagodan we Nýu-Ýorkdan, şeýle-de daşary ýurtdan getrilýän egin-eşiklerini, geým-gejime gerek bolan zatlaryň, gap-gaçlaryň we beýleki öýe gerekli zatlaryň öz dükanyndaky ätiýaçlyklarynyň üstüni ýetirmek üçin peýdalanýar. Ýöne söwdanyň zyýansyz bolmagy we giňelmegi üçin uly möçberde harytlary almak üçin Ýusefe pul gerek.

«Umuman alanyňda immigrant jemgyýetleri örän başarjaň we öz baş sany köp maşgalasynyň agzalaryndan pul almaga meýillidirlir, diýip Minneapolisiň etraplarynyň ösdürmek we abadanlaşdyrmak boýunça söwdagär däl toparlaryň bileleşiginiň konsorsiumynyň yerine ýetiriji direktory Ed Lembert aýdýar. Emma beýle goldawy berip biljek köp sanly kowum-garyndaşlary ýok musulmanlar hem örän köpdür».

Maliýeleşdirmäni beýleki çeşmelerden gözlemek ugrunda bolmak bilen musulmanlar ştatlaryň kanunlary we federal kanunlar ýaly päsgelçliklere duş gelip bilerler. Mundan başga-da, şeýle musulmanlara kömek etmäge çalyşýan ýokarda görkezilen söwdagär däl toparlar maliýeleşdirmäniň çözülmek meselelerine sezewar bolýarlar.

Mysal üçin, şu ýyl musulmanlar etrapçalary ösdürmek we abadanlaşdyrmak boýunça merkeziň maksatnamasyna, merkeziň serişdesiniň gutarandygy sebäpli ygtyýar alyp bilmediler. Merkez puly Minnesotanyň Söwda we ykdysady ösüş departamentiniň şäher başlangyçlary maksatnamasyndan almaga bil baglaýardy, emma hukuk (ýuridiki) kynçylyklara uçrady. Ştatyň kanuny göterim pul serişdelerini (ssudany) enjam satyn almak üçin peýdalanmagy, soňra-da ony ol ýa-da beýleki kärhana kärendesine bermegi gadagan edýär diýip ady agzalan departamentde şäher başlangyçlary maksatnamasynyň dolandyryjysy Bart Bewinz düşündirýär.

Bewinz geljekki ýyl dowam edýän kanuna degişli üýtgeşme girizmek barada teklip giriziler diýip pikir edýär. Häzirikçe bolsa, Etrapçalary ösdürmek we abadanlaşdyrmak boýunça merkez geçen aýda Minneapolisiň gaznasyndan bu merkeziň göterimsiz maliýeleşdir-

me boýunça maksatnamsyny durmuşa geçirmek üçin 100 000 ABŞ dollary möçberinde dotasiýany aldy.

BANKLAR GÖTERIMSIZ MALIÝELEŞDIRMEDEN SAKLANDYLAR

Banklar däl-de eýsem, söwdagär bolmadyk toparlar Doganlyk şäherleriň musulmanlaryny maliýeleşdirmek boýuna tagallalara ýolbaşçylyk etdiler, sebäbi bankirler bu babatda dowam edýän kanunlar we hereket edýän düzgünler bilen bagly bolup durýandygyny tassyklaýarlar. Degişli düzgünleri musulmanlaryň bähbidi üçin üýtgetmeklik bank işini düýpli suratda üýtgederdi.

«Bu sazlaýjy guramalar üçin täze bir ýerdir diýip, «Ýuniwersiti Bankyň» prezidenti Dewid Reyling belläp geçýär. – Hiç kim hiç zady oýlap tapjak bolanok we şony edip bilersiňiz diýip hiç kim aýtmaz. Haçanda, kimdir biri iş ýüzünde täze bir zady ulanyp başlasa, eger ol dowam edýän düzgünleriň gödek bozulmasy bolmadyk halatynda, sazlaýjy guramalar täze girizilen zady dykgatly öwrenýärler we onuň nähili hereket edýändigini seredýärler.»

Banklar Latyn Amerikasýndan we Aziýadan gelip çykan etniki toparlaryň çekilmegi we habarly edilmegi üçin tagallalaryny güýçlendirdiler, maliýeleşdirmäniň täze gurluşyny talap edýändigini üçin, musulmanlaryny maliýeleşdirilmegi örän uly töwekgelçilik bolup durýar. Ýöne Muffi Gebler, «Uellz Fargounyň», Orta Günbataryň etraplaryny ösdürmek we abadanlaşdyrmak bilen meşgullanýan şereketiň wise prezidenti şeýle diýýär: «Bu şeýle bir zat bolup bolup, biz ony nazara almaly we iş salyşmalydyrys, sebäbi gürrüň täze bazarlaryň döredilmegi barada barýar, wakalaryň şeýle ösüşi bolsa, biziň müşderi ugrumyzyň ösýän bölegine galtaşýar».

Musulmanlaryň ýüzbe-ýüz bolýan kynçylyklaryny aradan aýyrmak mümkinçilikleri baradaky meselä jogaplaryň biri-de, maliýe ulgamynyň ösüşi üçin, musulman toparlaryň birleriniň döretmäge çalyşýan yslymyň görkezmeleriniň çäginde çykmaýan Minnesotanyň yslymy karz bileleşigi bolup durýar. Bu ýurtda ilkinji yslymy karz bileleşigi bolardy.

Karz bileleşiginiň döredilme maksadyny musulmanlaryň aňyna ýetirmäge esasy üns berýän bu topar maliýe serişdelerini bermek we tapmak boýunça borçnamalary ýygnaýar; mundan başga-da ol şu ýylyň başynda elektron salgy boýunça web-saýty hem açdy: www.icumn.org we yslymy çärelerde ýaýratmak üçin wagyzy ediji häsiýetli kitapçalary neşir etdi diýip, ady agzalan bileleşigiň guramaçylarynyň biri Fawzi Awad aýdýar.

«Biz özümiziň kadadan çykýan haýsydyr bir adaty bolmadyk zadyň başyny başlaýjylar hökmünde kabul edilmegimiz islämzok, ýöne biz özümiziň ynanýan düzümimizi döretmek isleýaris diýip, Awad düşündirýär. Bu biziň jemgyýetde iş salyşýan birnäçe meselelerimiziň çözüdi bolup bilerdi.» ★

PREZIDENT JORJ BUŞYŇ SÖZLERINDEN

HORMAT-SARPA ÇAGYRYŞ

«Yslam barasynda piker edenimizde, biz ähli dünýädäki milliardlarça musulmanlara rahatlyk getirýän ynanç barasynda pikir edýäris. Adamlaryň milliardlarçasyny ondan rahatlyk, kanagat we asudalyk tapýar. Ýnha, hut şular ýaly zatlar her bir ynsan taýpasynyň adamlaryny doganlaşdyran zatlardyr. Biziň amerikalý ilatymyzyň arasynda millionlarça musulman bar we hut musulmanlar biziň ýurdumyza örän gymmat goşantlaryny goşýarlar. Musulmanlaryň arasynda lukmanlar, kazylar, hukuk mugallymlar, harby wekiller, telekeçiler, dükan eýeleri, eneler we atalar bar. Olaryň hemmesine hormat-sarpa goýmak gerek. Gahar-gazaply bolan wagtlarynda hem biziň amerikalý ýoldaşlarymyz bir-birlerine hormatly bolmalydyrlar.»

– 2001-nji ýylyň Ruhnama (sentýabr) aýynyň 11-inde bolup geçen terrorçylykly hüjümlerden soň dessine Waşingtonda (K. O.) ýerleşýän Yslam merkezinde aýdylan sözler.

ŞOL BIR GYNANÇ

«Biziň amerikalý ýoldaşlarymyzyň musulman dinine uýýan amerikalýlarymyzyň hem biziň ýurdumyza deňişlilikde edilýän bu zatlara biziň bilen deň gynanýandyklaryna; olaryň hem Amerika deňişlilikde beýan edýän buýsançlarynyň biziňkiden asla az dälidigine, olaryň hem biziň ýurdumyzy meniň ony gowy görüşiňme gowy görýändiglerine düşünmekleri gerek. Amerikalýlara daş keşbine, etnik gelip çykyşyna ýa-da dini ynamyna esaslanyp baha berilmeli dälidigi barasyndaky mende bar bolan buýsançly duýgy edil sol derejede olara hem mahsusdyr. Men muňa berk ynanýaryn, olar hem hut şeýledir.»

– 2002-nji ýylyň Ruhnama (sentýabr) aýynyň 10-unda Waşingtonda (K.O.) ýerleşýän Owgan Ilçihanasynda aýdylan sözler.

BAÝRAMÇYLYK GUTLAGLARY

«Biz Eýd al-Adha baýramçylygynyň bellenilýän şu günlerinde we iň mukaddes baýramlaryňyzyň biri bolan şu baýrama mynasyyp bolan döp-dessurlary berjaý etmek maksady bilen Mekgede ýygnaýşan biziň millionlarçamyza ruhuňyz we oý-pikirleriňiz bilen goşulýşan siz ýaly Amerikan musulmanlarynyň hemmesine gyzygyn gutlaglarymyzy ýollaýaryn. Amerika berk ruhy binýadyň üstünde dikeldilen ýurtdyr, şonuň üçin dini ynama bagyşlanan baýramçylygy biz durmuşlarymyzyň üns merkezinde goýýarys. Ýylda bir gezek geçirilýän haj, ýagny yslam dininiň baş sütüniniň biri bolan haj zyýaratyny amala aşyrmak bilen siz iudizmde belli bolşy ýaly, Ybraýymyň dine çyn ýürekden berlendigine we onuň gurban bermegine sarpa goýýarsyňyz. Öz dini döp-dessurlaryňyz dogrusynda başga adamlaryň hem düşüňjesini artdyrmak bilen siz öz jemgyýetiniňizdäki özge adamlaryň hem durmuşyny baýlaşdyrýarsyňyz. Her ýylda Mekgä haja gidýän adamlaryň milli we medeni taýdan dürlüligi, şeýle hem ABŞ-nyň hemme ýerlerinde musulmanlaryň Amerikanyň durmuşuna goşant etme ýollarynyň dürlüligi bir zatdan habar berýär, ýagny umumy maksatlar üçin umumy gymmatlyklardan peýdalanýan wagtymyzda bize etniki gelip çykyşymyzyň we dürlü ynsan taýpalaryna deňişligimiziň ýada salynmaly dälidigi barasynda düýpli duýduryş bolup hyzmat edýär. Biri-birimize hormat goymagyň berk binýatlaryny dikeltmek bilen biz dünýäde asudalygyň we agzybirligiň berkarar bolmagyny gazanyp bileris. Meniň şular ýaly şatlyk-şagalaňly baýramçylyk mynasybetli beýan edýän gyzygyn gutlaglaryma we gowy dileglerime Lora hem goşulýar.»

– Eýd al-Adha mynasybetli taýýarlanan hat.

«Meniň aslym immigrant we bu ýerde maňa bolan sabyrlylyk hem berilýän goldaw ajaýyp diýip pikir edýärim.»

– Doktor E. Zerhouni, Döwlet boýunça Saglyk institutlarynyň direktory.

«Ylmyň saglygy gowulaşdyryp biljekdigi baradaky düşünje Ýslamda ýyllar boýy tassyklanylýp gelinýär. Onda bilimleriň üsti bilen lukmançylygy diňe bir kämilleşdirip däl, eýsem adamyň ykbalyny-da kämil derejä ýetirip bolar diýen berk ynam ýatyr.

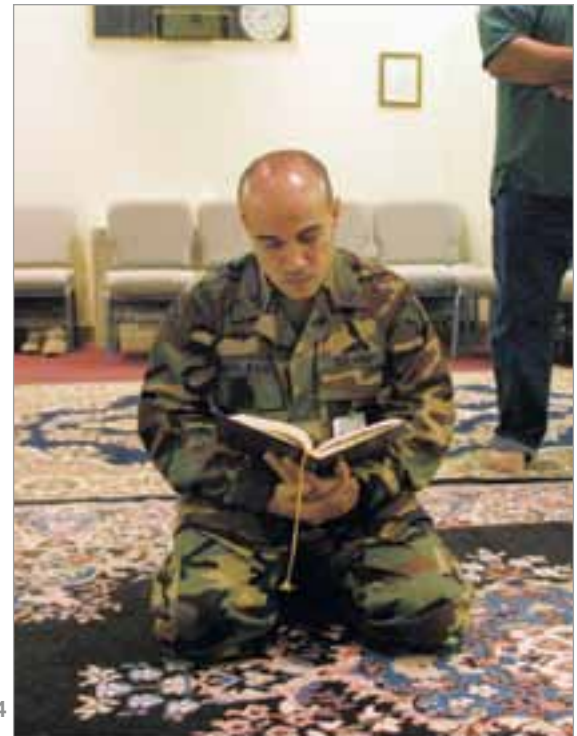
Men Alžirde, Nidrom atly kiçeňräk şäherde doguldym. Meniň daýymyň rentgençi bolandygy üçin, lukmançylyk bilen köp gyzyklanylardym.

Men Amerika 1975-nji ýylda geldim. Hemmeler «Jon Hopkins Institutynyň» lukmançylygyň Käbesi-Mekgesi diýlip atlandyrylýandygyny aýdýardylar. Eger-de sen şol ýere baraýsaň saňa ajaýyp geljek garaşýar. Men ol ýerde bütinleý mugallymlaryň täsiriniň astyndadym. Olar maňa: «Biziň hemmämiz bu ýerde immigrant, ählimiz bu ýere dünýäniň dürli künjeklerinden geldik, emma biz bu ýerde bir bütewiligi emele getirýäris» diýip aýdýardylar. Men kem-kemden radiologipa bölüminiň müdiri we Lukmançylyk mekdebiniň ýerine ýetiriji dekanı wezipesine ýetdim.

Saglyk institutynyň maksady saglygy goramak ylmynda we adamzady heläk edýän keselleriň bejerilişinde ösüş gazanmaktan ybaratdyr. Bu ýerde, ýagny Waşingtonda institut tarapyndan bütin dünýäde maliýeleşdirilýän 45000 taslamanyň üstünde 18000 adam işleýär.

Biz ol ýa-da beýleki sanjymy alanymyzda, ol dünýäniň emlägi bolup durýar. Biziň işläp taýýarlama-larymyzyň netijesinde bejerişiň täze usuly oýlanylýp tapylsa, ondan ol bütin dünýäde peýdalanylýar. Şeýlelikde, biz bütin Ýer ýüzündäki adamlaryň saglygyna täsir edip bilýäris.

Bu wezipä meni Prezident Jorj Buş hödürledi we Amertikanyň Birleşen Ştatlarynyň Senaty onuň teklibini tassyklady. Dünýä ýüzündäki musulmanlara men diňe şuny aýdyp bilerin: meniň pikirimçe, dünýäde dürli ýurtlardan bolan adamlary jemgyýetiň agzasy we paýhasly raýaty hökmünde şeýle mähirli kabul edip biljek başga ýurt ýokdur.»

1. Ymam Ýahýa Hindi 2001-nji ýylyň Sanjar (noýabr) aýynyň 15-inde Wekiller Palatasynyň yggnagyny doga okamak bilen açýar. Palatanyň işiniň soňky güni Remezan aýynyň önüsyraýyndaky gündi. Palatanyň Spikeri Dennis Hastert başyny egip diňleýär.
2. Ymam Abdul-Raşid Muhammet ABŞ-nyň Gury Ýer Güýçlerinde ilkinji musulman ruhanysy boldy. Onuň bellenilmegi harby gulluga gelyän musulmanlaryň sanynyň barha artmagyna ýa-da eýýäm gullukda bolanlaryň ysalam dinini kabul etmegine jogap hökmündedi.
3. 2001-nji ýylyň Sanjar (noýabr) aýynyň 19-yna Jorj Buşyň dünýä ýüzünde iň köp musulman ilatly ýurt bolan Indoneziýanyň Prezidenti Megawati Sukarnoputri bilen duşuşygy.
4. ABŞ-nyň Gury Ýer Güýçleriniň seržanty Waşingtondaky (Kolumbiýa Federal Okrugy) ABŞ-nyň Gury Ýer Güýçleriniň Uolter Rud adyndaky Lukmançylyk merkezinde işe başlamazyndan öňürti dogalar kitabyny okaýar.

5. «Aýdyňyz mübäarak» ýa-da «Siziň dini baýramyňyz gutly bolsun» diýlen ýazgy iki sany musulman şüweleňiniň şanyna Haýt markasy ýazyldy. ABŞ-nyň Poçta gullugy bu markany 2001-nji ýylyň Ruhnama (sentýabr) aýynyň 1-ine, Demirgazyk Amerikanyň Yslam jemgyýetiniň her ýylky gurultayyna gabatlap çykardy.

«NEÝTIW DIN» musulman repi

Fillis Makintoş

Amerkan ýetginjekleriniň arasynda meşhur tanyş köçede repiniň sesi ýaňlanýar. Ýöne onuň diňleýjilere ýetirjek bolup çalyşýan bu saz äheňiniň içinden eriş-argaş bolup geçýän mazmuny neşeleriň ýa-da zorlamanyň tükenmez mowzuklaryndan has gowudyr. Meselem «Maksatlar» atly aýdymyň sözlerini alyp göreläň:

Menin niýetlerimiň garjaşyk wagty, maňa hiç hili sylag garaşmaýar.

Men Alladan hemme zady diňe onuň uçin etmekligimde delalat isleýärin.

Bu saz «musulman repi» adyny alan täze bir hadysadyr. Ol ilkinji nobatda, afro-amerikanlarda seslenme

Tutuşlygyna Amerikan we ähli ýaşdaky adamlar üçin ýerlikli rep äheňinde bolmak bilen, Waşingtonyň (Kolumbiya Federal okrugy) şäher eteginden bolan bu üç adam aýdym-sazlary beýleki ýaş musulmanlary öz dinlerini amal etmäge ruhlandyrdylar.

tapýar, olar Birleşen Ştatlarda ýaşayan ähli musulmanlaryň üçden bire golaý bölegini tutýarlar. Bu repini ýerine ýetirýän saz topary «Neýtiw Din» diýlip atlandyrylýar, ol Waşington sebitinde (Kolumbiya Federal okrugy) çykyş edýär. Topar dinine berk uýyan musulman bolup kemala gelen üç garaýagyz adamdan ybarat we olar öz zehinlerini kynçylyklarda, häzirkir durmuşyň özüne çekiji zatlarynyň arasynda ýaşlaryň ynan-

jyny saklap bilmegi üçin olary ruhlandyrmaga gönükdirmek isleýärler.

Joşua Salaam 28 ýaşynda, Naim Muhammet we Abdul-Mälik Ahmet, ikisi 26 ýaşynda, öylenen we olaryň ikisiniň hem kiçi ýaşly çagalary bar. Çykyşlardan boş wagtlary Salaam amerikan-yslam gatnaşyklary Gyramasynda raýat hukuklary bölümine ýolbaşçylyk edýär, Muhammet maglumatlar tehnologiýasy şereketinde işleýär, Ahmet bolsa, web-saýtlary döredýär we göreş tilsimlerini öwredýär.

«Neýtiw Din» saz toparynyň düzüminde olar ys-lamy amaly maslahatlarynda, serişde ýygnamak boýunça çärelerde, toylarda we baýramçylyklarda-olaryň aýtmaklaryna görä, «yslam barada sagdyn pikirler mätäçlik çekilýän ýerlerde» çykyş edýärler. Olar klublaryň, barlaryň, diskotekalaryň ýa-da beýleki ys-lamyň gadagan eden düzgünleriniň bozulýan ýerlerinden, ýagny serhoş ediji içgileriň ulanylmasyň, tanslaryň we saz-laryň dürli görnüşleriniň bar, ýerlerinden sowlup geçýärler. Olaryň aýdymalarynyň köpüsi Amerikada musulman bolmaklyga, harsydünýälige we teleşowhunlaryň we saz wideo klipleriniň täsirine berilmezlik bilen, ertir namazyny okamaklygy unutmazlyga we öz diniň işjeň ulanmaklyga bagyşlanýar. Olaryň birnäçe aýdym-lary dini agzamazdan, neşe jisimlerini ulanmazlyga, jynsy gatnaşyklardan gaça durmaklyga we mekdepde ýalan sözlemezlige çagyryr.

Bu topar öz aýdymalarynyň sözleriniň hatda çagalaryny has berk düzgünlerde terbeleşýän ene-atalarda hem hiç hili erbet pikirleri döretmezligi üçin uly tagallalar edýärler. «Biz öz aýdymalarymyza dört ýaşly çaganyň agzyndan eşitmek islemeýän sözlerimizi goşmazlyga çalyşýarys – diýip, toparyň ýolbaşçysy Salaam aýdýar. – Bizin sazymyz şeýle häsiýete eýedir, ýagny ondan ene-atalar we çagalar bilelikde lezzet alyp bilerler».

Köp musulmanlaryň Muhammet pygamberiň hadyslarynyň birnäçe gurallarda saz çalmagy gadagan edýär diýip pikir edýändigini üçin, «Neýtiw Din» köpçüligiň önündäki çykyşlarynda diňe adaty deprekleri ulanýar. Bu toparyň wideo ýazgylary we komapkt-diskleri dep gurallarynyň has giň toplumyny öz içine alýar, emma olaryň emele getirýän sazy turuwbaşdan ys-lam tarapyndan berkden-berk gadagan edilýän üflenilip çalyňan ýa-da kirişli saz gurallarynyň owazyny eşitmejeklerine bilen diňleýjileri ynandyryr.

Bu üç sazanda Demirgazyk Amerikanyň Musulman ýaşlarynyň (DAMÝ) guramalarynyň düşelgelerinde, şeýle-de beýleki musulman çärelerinde birnäçe ýyllaryň dowamynda bilelikdäki we aýratynlykdaky çykyşlaryndan soňra, 2000-nji ýylda «Neýtiw Din» toparyny döret-di. Beýleki ýerine ýetirijiler bilen bilelikde DAMÝ-REP ady bilen birnäçe ýazgylary döretdiler. Olaryň satylmagy musulman ýaşlarynyň işleri we çäreleri geçirmegine ýardam berýär. «Biz zzygiderli ýerlerde çykyş etmäge gidemizde we bile çykyş edip başlanymyzda, haýsydyr bir

ady oýlap tapmaly diýen karara geldik – diýip, Salaam gürrüň berýär. – Arapça Din din ýa-da durmuş ýaşayşy diýmekligi aňladýar, şonuň üçin biz «Neýtiw Din» diýen ady saýlap aldyk, bu «biziň kalbymyzy doglanymyzdan gurşap alýan din» diýmekligi aňladýar.

«Repiň musulman mowzuklary bilen utgaşmagy oýlanyşykly gelnen karar bolmady – diýip, Salaam düşündirýär. Biz Amerikada önüp-ösdük, garaýagyz tenli musulman bolanymyz üçin, bizin takdyrymyz şeýle bolup çykdy. Biziň şol barada aýtmagymyz hem öz-özünden düşnüklidir.»

Bu ýaş sazandalar barada gürrüňler we myş-myşlar olaryň Kaliforniýadaky, Tehasdaky we Illinoýsdaky çärelere çagyrylyp başlanmagy üçin ýeterlik boldy, olar hatda bir gezek Angliýada çykyş etmek üçin hem çakylyk aldylar, emma beýleki ýerlerde çykyş etmeli bolandyklary sebäpli, ondan boýun gaçyrmaly boldular. «Neýtiw Diniň» muşdaklary we onuň malaýziýaly yzyna eýerijileri peýda bolup başlady, bu Malaýziýanyň teleýaýlym toparlarynyň biriniň Birleşen Şatlara gelip bu saz topary barada film düşüreninden soň bolupdy.

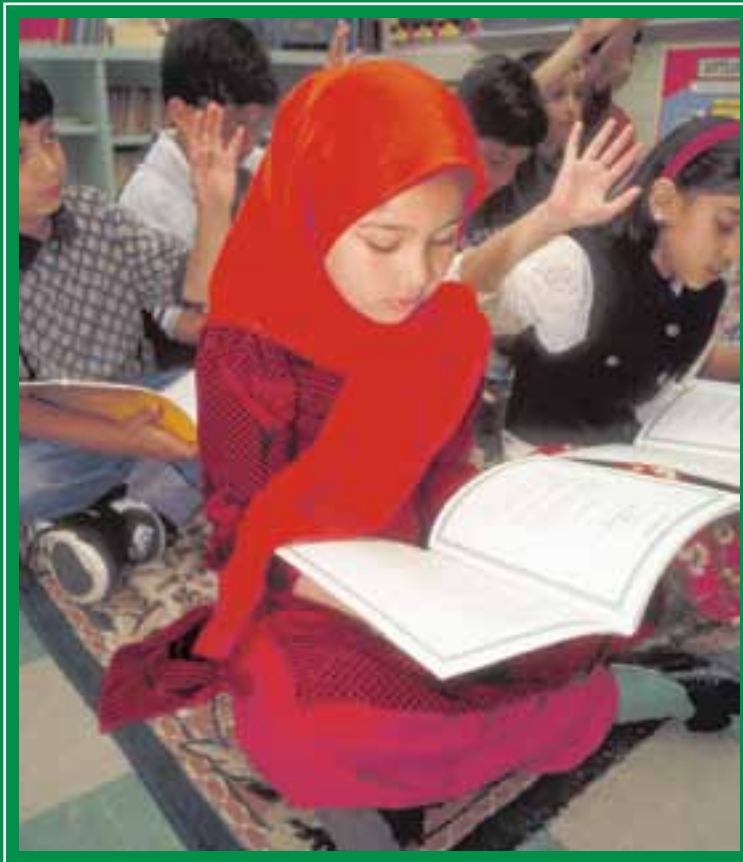
Soňky aýlarda gürrüňi edilýän sazandalar ýerli ys-lam radiostansiyasynda anna agşam ýaýlyma goýberilýän we radio gepeşikleriň Yslam ulgamynyň (RYU) websaýty arkaly bütin dünýäde eşitdirilýän «Neýtiw Dine Gel» atly radio şowundan soň has-da meşhurlyga eýe boldular. «Sazy we žargon diliniň utgaşmasy, göni eferde maslahatlaşmalary öz içine alýan bu gepeşik «yaşlaryň köp bölegini, hususan-da, mekdep okuwçylaryny we talyplary çekmekde örän şowly usul boldy» diýip, RYU-nyň gepeşikleriniň ýolbaşçysynyň wezipesini ýerine ýetiriji Sohaib Elsaed pikir edýär. Ady agzalan gepeşige gatnaşan sazandalaryň «öz ýüzleri bar we olar maýyl ediji – diýip, ol aýdýar. – Olar Amerikadaky musulmanlaryň ösüp gelýän ýaş nesliniň çözmeli meselelerini örboýuna galdyryrlar we olary degişme äheňinde ara alyp maslahatlaşýarlar.»

«Ýaş muşdaklar bilen ikitaraplaýyn aragatnaşygymyzdan biziň toparymyz aýratyn lezzet alýar» diýip Salaam aýdýar.

«Okuwçylar gelýärler we biziň ol ýa-da beýleki aýdymyzyň olara dokuzynjy synpy tamamlamaga kömek berendigini, olara dinini we Gudraty Güýçliniň bardygyny ýatlatmak bilen, özlerini alyp baryşlaryny üýtgetmäge ruhlandyrandygyny aýdýarlar. Bularyň hemmesi mejbur edilmenden bolýar.»

Mundan başga-da, «Neýtiw Dini» diňlemek bilen, Birleşen Şatlaryň musulmanlary «indi olaryň özleriniň nämedir bir zadynyň bardygyny duýýarlar – diýip, bu toparyň ýolbaşçysy sözüň dowam etdirýär. – Biziň indi öz ýygnaşyklarymyzda diňläp biljek çykyşlarymyz bar we olaryň hökmany suratda arap dilinde ýerine ýetirilmegi zerur däl. Biziň sazymyz amerikan sazydyr, hippidir, şonuň üçinem hemmeleriniň göwnünden turýar.»

★

Bu yaş okuwçy we onuň Morton Grouwdaky okuw synpdaşlary (Illinoýs ştaty) Amerikada doglan, inlis dilinde gürleýän musulman çagalar üçin niýetlenen dürs okamaklyga degişli kitaplary we beýleki okuw gollanmalaryny saýlap bilýärler.

Suratlary ulanmaga rugsat beren taraplar:

Jiltiň yüz tarapy: Jim Bleýr. Mazmuny: Çep zolak, Jim Bleýr; «Nord Uind Pikçer Arkawz»; «Ze Fresno Bi». 1: © Wolfgang Hoyt/«Esto»/Arkitekt Skidmor, Ovingz end Merrill; © 1999 Jozef Rodrigues/Blek Star»; «Nerytiw Diniň» rugsady bilen. 2: «AP Uaýd Uorld Fotouz (UUF)»; Şeyla Springstin/«KORBIS»/«Sigma»; Ap/YYF. 3: Jeýms Kemp/«Blek Star». 4–8: Jim Bleir (11). 10: Şeyla Springstin/«KORBIS»/Sigma; AP/UUF (3). 11: Jef Kristens/«REÝTERS»/«Taým Piks» AP/UUF (3). 12: Kris Anderson/Orora/AP/UUF; © Dewid H.Uellz/KORBIS. 13: © 1999 Jozef Rodrigues/Blek Star; Jef Kristens/REÝTERS/Taým Piks. 14–15: «Hord Wind Pikçer Arkawz». 16: AP/UUF. 17: © Halton Arkawz, AP/UUF. 19: Dini

barlaglar boýunça Hartford institutyndan alnan maglumatlar boýunça taýýarlanan çyzgy. 20–21: Min Çi Yao (2). 22: «Boston Gerald». 24: «Kristian Saýens Monitor», Ap/UUF. 25: Ap/UUF. 26: «Gloub Nýuspeýper Kompani Inkorporeýtidiň» rugsady bilen gaýtadan basma.(2). 27: «Kristian Saýens Monitor». 28: Stow Liss/Taýms Pik; © Monika Graff «Imij Uorks». 29: «Islamik Horajzensiň» rugsady bilen; © Monika Graff «Imij Uorks»; Ketlin Berk/«Saudi Aramko Uorld». 31: «Fresno Bi»; Rik Lumis/«Los AnjelesTaýms Fotou». 32: Luis Sinko/«Los Anjeles Taýms Fotou». 33: Rik Lumis/«Los Anjeles Taýms Fotou». 34–35: Makkann-Erikson» (8) 36: Ap/YYF; Julii Plasensiýa/San Fransisko.

JOGAPKÄR REDAKTOR:

Jorj Klark

GOÝBERJI REDAKTOR:

Çendli Makdonald

ÇEPER BEZEG ÜÇIN JOGAPKÄR:

Min Çi Yao

SURATLARY TOPLANLAR:

Meggi Jonson Slaýker

JS Foto Reserç:

Jon Uaýkart

Pakistanly-amerikaly Wařingtondaky (Kolumbiya okrugy) Yslam merkezinde namaz okaýar.